

ΓΙΩΡΓΟΥ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗ

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΖΥΓΟ

682
0

Εκδόσεις «ΤΕΡΤΙΟΣ»
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας
ΚΑΤΕΡΙΝΗ

GRVER - 00984.

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ
ΤΗΣ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΖΥΓΟ

ΔΩΡΕΑ

Χιουίδης Χ. Γιώργος

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Αριθμός εισαγωγής 84573

Ημερομηνία εισαγωγής 16-10-98

Ταχυδρομικός αριθμός 938.682

T12B

0140094179

✓ φ. 20979

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Εικόνα εξωφύλλου:

*Το μνημείο των πεσόντων στη μάχη της Κατερίνης κοντά στη
Νεοκαισάρεια.*

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΓΙΩΡΓΟΥ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗ

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ
ΤΗΣ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΖΥΓΟ

Εκδόσεις «ΤΕΡΤΙΟΣ»
ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Σειρά: **Ίστορικά**

Τίτλος βιβλίου: «**Η άπελευθέρωση της Κατερίνης από
τόν Τουρκικό ζυγό**».

Συγγραφέας: Γιώργος Χ. Χιονίδης, δικηγόρος-ιστορικός,
τ. νομάρχης Πιερίας.

© «**ΤΕΡΤΙΟΣ**»

ISBN 960-8449-23-5

Διορθώσεις - Έπιμέλεια: Άννασταςία Βουλγαρίδου

DTP: Άννα Τριανταφυλλίδου

Έκδοση 1η: Όκτώβριος 1998

Έκδόσεις **“ΤΕΡΤΙΟΣ”**, Κων/νος Δ. Παπαγιαννούλης & σια οε
2ο χιλ. Κατερίνης - Ν. Κεραμιδίου, 601 00 Κατερίνη
Τηλ. & fax (0351) 22098

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Πρόλογος

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και της ισοπέδωσης προσωπικών, φυλετικών και εθνικών χαρακτηριστικών και ιδιαιτεροτήτων και της εξομοίωσής τους προς ένα έξωθεν επιβαλλόμενο μοντέλο, πιστεύουμε ότι η έρευνα τη τοπικής ιστορίας σε βάθος και πλάτος και η δημοσιοποίηση και γνώση κάθε λεπτομέρειας και πτυχής των γεγονότων μπορούν αφενός να αποτρέφουν αυτήν την ισοπέδωση και αφετέρου προσφέροντας την τοπική, φυλετική, εθνική αυτογνωσία και αυτοσυνειδησία να βοηθήσουν στην ενεργό και όχι αφανιστική ένταξη στην παγκόσμια κοινωνία.

Με γνώμονα αυτή την αρχή, λοιπόν, θεωρήσαμε σαν μοναδική ευκαιρία την πρόταση του κ. Γιώργου Χιονίδη να εκδώσουμε το πόνημά του "Η Απελευθέρωση της Κατερίνης από τον Τουρκικό ζυγό", του οποίου η ανακοίνωση έγινε στο Συνέδριο "Η Πιερία στα Βυζαντινά και Νεώτερα Χρόνια" της Εορτίας Πιερίδων Μουσών τον Νοέμβριο του 1993. Επιπλέον η επιστημονικότητα του συγγραφέα, η προσφορά του οποίου στην καταγραφή της νεώτερης ιδιαίτερα ιστορίας της περιοχής της Κεντρικής Μακεδονίας είναι ευρύτατα γνωστή και αναγνωρισμένη, αλλά και η αμεσότητα και ζωντάνια του λόγου του, μας οδήγησαν ανεπιφύλακτα στην ανάληψη της εκδόσεως.

Ελπίζοντας ότι η δουλειά μας για την παρουσίαση αυτού του έργου είναι αντάξια του περιεχομένου του, παραδίδουμε

στο κοινό της Κατερίνης, αλλά και στον κάθε ανήσυχο και φιλόστορα νου, ένα βιβλίο που κατορθώνει όχι μόνο να φωτίσει άπλετα ένα μέρος της τοπικής ιστορίας, αλλά και να το εντάξει με επιτυχία στα πλαίσια της ελληνικής και βαλκανικής ιστορίας της εποχής.

Κατερίνη, Οκτώβρης 1998

Η επιμελήτρια

Αναστασία Βουλγαρίδου - Παπαγιαννούλη

Η απελευθέρωση της Κατερίνης από τον Τουρκικό ζυγό

Είναι γνωστό ότι η ισχυρή Οθωμανική Αυτοκρατορία παρουσίασε και αυτή, τελικά, συμπτώματα αποδιοργανώσεως, ακολουθώντας τον απαράβατο κανόνα της Αριστοτέλειας “ανακυκλήσεως” και του πεπερασμένου όλων, με κριτήριο τη διαχρονικότητα-αιωνιότητα και σύμφωνα με τη γνωστή, σχετική ρήση του Ηράκλειτου. Άλλωστε, το φαινόμενο τούτο πρέπει να είναι πλήρως κατανοητό για τον σημερινό άνθρωπο, καθώς έζησε τη διάλυση πολλών διακρατικών-πολυεθνικών Ενώσεων και Ομοσπονδιών-Συνομοσπονδιών, του λεγόμενου Ανατολικού, Κομμουνιστικού ή Σοσιαλιστικού, κόσμου-μπλοκ.

Το γεγονός τούτο, δηλαδή της προβληματικής πορείας της κρατικής τούτης οντότητας, αποδόθηκε πετυχημένα στην ιστορική βιβλιογραφία με τους τίτλους και δύο βιβλίων. Εννοώ τη μονογραφία (1913) του Άγγλου ιστορικού (του τέλους του προηγούμενου και του πρώτου μέσου του παρόντος αιώνα και ύστερα) Ουίλιαμ Μίλλερ, που μεταφράστηκε και στην Ελλάδα (από τον Στ. Λάμπρου), με τον τίτλο “*Καταρρέονσα Αυτοκρατορία*”, και το τελευταίο βιβλίο (1992) της Έλλης Σκοπετέα, με τον τίτλο “*Η δύση της Ανατολής*”...

Στη Διπλωματία και στην Ιστορία το φαινόμενο τούτο είναι γνωστό ως “Ανατολικό ζήτημα” και ανάγεται, ιδίως, στους 19ο και 20ο αιώνες, οπότε απασχόλησε τις “Μεγάλες Δυνάμεις” η τύχη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και συγκεκριμένα των εδαφών της στην Ευρώπη, σε σχέση και με τις αλυτρωτικές και εθνικές κινήσεις και τα επαναστατικά κινήματα των υπόδουλων λαών της Βαλκανικής. Στα πλαίσια αυτού του ζητήματος τοποθετείται, πιο ειδικά, και το λεγόμενο “Μακεδονικό”, πού είναι ανύπαρκτο ζήτημα, ιστορικά, αλλά υπαρκτό πρόβλημα μέχρι σήμερα.

Οι “μεταρρυθμίσεις”, που υποσχέθηκε ή και παραχώρησε-πραγματοποίησε η Πύλη, μετά τους συνεχείς αγώνες των σκλαβωμένων λαών και την απαίτηση εκείνων των κρατών της Ευρώπης, τα οποία διεύθυναν τότε τις τύχες της, δεν αποτέλεσαν τον οριστικό καταλύτη των διεκδικήσεων (καί όταν ήσαν ή φαίνονταν ουσιαστικές), αλλά ανέβαλαν κάπως την έναρξη του ένοπλου αγώνα, μέχρις ότου εξασφαλισθούν καλύτερες συνθήκες και προϋποθέσεις.

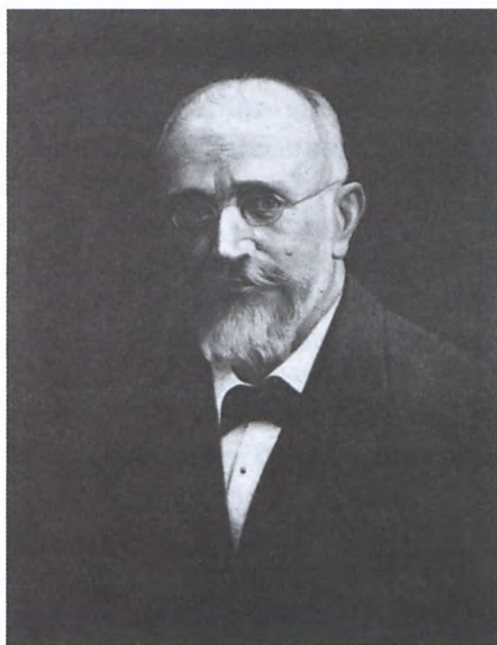
Έτσι, τα Βαλκάνια συνέχισαν να είναι σε αναταραχή και να χαρακτηρίζονται, ευφυώς, ως “πυριτιδαποθήκη” ή ως “μήλον της έριδος” ή ως το “μαλακόν υπογάστριον” της Ευρώπης, αφού και οι ισχυρές δυνάμεις της υποδαύλιζαν ή υπέθαλπαν τις διεκδικήσεις των βαλκανικών λαών, με κριτήριο, στον κανόνα, τα συμφέροντα τούτων, των “Μεγάλων” και όχι εκείνων, των αδύναμων, όπως συνέβαινε, άλλωστε, και εξακολουθεί να γίνεται πάντοτε...

Είναι γνωστό ότι επισυνέβηκαν πολλά επαναστατικά κινήματα ή και επαναστάσεις στις χώρες της

Βαλκανικής. Καθόσον αφορά στην Ελλάδα, σπουδαιότερες (εκτός βέβαια του 1821) είναι του 1854 και του 1878. Ακολούθησε ο ονομασθείς “ατυχής πόλεμος το 1897”, πού λειτούργησε ως τέλος μιας εποχής αλλά - ευτυχώς - συγχρόνως και ως αρχή μιας άλλης, διότι ο Ελληνισμός, αφού συγκέντρωσε και έθαψε τα συντρίμια της εθνικής κατασχύνης και της οδύνης του, επιστράτευσε όλες τις υπολανθάνουσες, αναγεννητικές δυνάμεις του και η αγωνία έγινε δύναμη, ο δε πληγωμένος αετός βρήκε το σθένος να επουλώσει τις πληγές του και να πετάξει πάλι, κυνηγώντας το όραμα της εθνικής αποκαταστάσεως και ολοκληρώσεως.

Μετά τήν καταιγίδα του 1897, ήλθε η ελπιδοφόρα αυγή της Επανάστασεως του 1909, άρχισε να μεσουρανεί το άστρο του Ελευθερίου Βενιζέλου, ενώ βοηθούσε, στην έναρξη της περιόδου της ανατάσεως του Έθνους, και το γεγονός ότι στον βασιλικό θρόνο βρισκόταν ο ελληνοπρεπής, ήρεμος και θυμόσοφος Γεώργιος Α΄. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα να συμπλέει και ομονοεί η μεγάλη πλειοψηφία του λαού. Και όταν ο ελληνικός λαός δεν σπαράσσεται από τη διχόνοια, είναι δυνατός στην ειρήνη και γίνεται αήττητος στον πόλεμο, αφού, κατά τον ποιητή μας Κωστή Παλαμά, *“η μεγαλοσύνη των εθνών δεν μετριέται με το στρέμμα, αλλά με το πύρωμα της καρδιάς και με το αίμα...”*.

Όμως, η εθνική έξαρση και οι απελευθερωτικές τάσεις δεν ήσαν γνώρισμα του ελληνικού λαού, μονάχα, όπως δε σημειώθηκε ήδη, και οι υπόλοιποι σκλαβωμένοι ή ουσιαστικά υποτελείς λαοί της Βαλκανικής αγωνιζόνταν για την εθνική δικαίωσή τους και για την επέκταση της κρατικής επικράτειάς τους και σε άλλα

1. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος

εδαφικά διαμερίσματα, που βρίσκονταν, κυρίως, στα μέρη, όπου απλωνόταν, στα αρχαία χρόνια, η κυριαρχία ή η επικυριαρχία του Μακεδονικού βασιλείου, ιδίως στα χρόνια του Φιλίππου Β΄ και του Μεγάλου Αλεξάνδρου, δηλαδή στον γεωγραφικό χώρο της επονομασθείσας “Μείζονος Μακεδονίας”.

Το γεγονός τούτο προκαλούσε ένα σημαντικό πρόβλημα, διότι στον χώρο αυτόν συγκρούονταν πολλά και διαφορετικά (ή και αντίθετα) συμφέροντα και περισσότεροι εθνικισμοί, που επιδίωκαν να επικρατήσουν, σε βάρος των άλλων, στο μεγαλύτερο τμήμα της Μακεδονίας και όχι εδαφικά μονάχα, διότι η προσπά-

θεια εκτυλισσόταν και στον τομέα της Μεγάλης Ιδέας τους, αν και οι λαοί τους είχαν κοινή θρησκεία, τη Χριστιανική Ορθοδοξία. Παρά ταύτα, ήσαν υποχρεωμένοι (οι λαοί αυτοί) να εγκαταλείψουν προς στιγμή τους αλληλοεξοντωτικούς αγώνες τους (και την... αγενή άμιλλά τους), που για την Ελλάδα είναι γνωστοί ως “Μακεδονικός Αγών” κυρίως, γιατί η τύχη τους ήταν κοινή και έπρεπε να λησμονήσουν όσα τους χώριζαν και να επιστρατεύσουν όσα τους ένωναν, όπως συμβαίνει και με τους νόμιμους κληρονόμους μιας περιουσίας, οι οποίοι αναγκάζονται να παραβλέψουν, έστω προσωρινά, τις διαφορές τους, όταν έχουν να αντιμετωπίσουν έναν τρίτον επιδρομέα, που επιβουλεύεται τα κοινά δικαιώματά τους.

Αργά - γρήγορα κατανόησαν οι λαοί της Βαλκανικής, ότι δεν θα ελευθέρωναν και δεν θα αποκτούσαν σκλαβωμένα εδάφη τους με τις ανέξοδες και μεγάλες (χωρίς πρακτικό αντίκρυσμα) υποσχέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων ή με τη -δήθεν- καλή θέληση των Τούρκων, πολύ περισσότερο αφού τούτοι προσπαθούσαν να επανακτήσουν την παλιά δόξα τους, αναγεννώμενοι ως “Νεότουρκοι”, έχοντας και την ευκαιρία να εκμεταλλευθούν την εμφάνιση ενός περίεργου, ιδιόρρυθμου αλλά και δυνατού αναμορφωτή ύστερα, του Κεμάλ Ατατούρκ, ο οποίος γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη, δηλαδή στην Ευρωπαϊκή περιφέρεια και όχι στο Ασιατικό κέντρο της Οθωμανικής Ελλάδας, όπως είχε συμβεί, ακριβώς, και με τον αναγεννητή της Ελλάδας, τον Ελευθέριο Βενιζέλο, που πρωτοαναδείχθηκε στην ιδιαίτερη πατρίδα του, στην Κρήτη. Δύο “επαρχιώτες”, λοιπόν, ήταν γραπτό να καθοδηγήσουν δύο, αντίπαλα

και αντιμαχόμενα, έθνη...

Έτσι είχαν τα δεδομένα, ενώ η ανθρωπότητα αγωνιούσε από την αβεβαιότητα και τη ρευστότητα της καταστάσεως, της, τότε, τάξεως, ή της ακαταστασίας, της αταξίας, καθώς ζούσε τα πρώτα χρόνια της δεύτερης δεκαετίας του 20ού αιώνα μας. Άρχισαν, λοιπόν, οι φανερές και οι κρυφές συνεννοήσεις των ηγεσιών των βαλκανικών λαών, οι οποίες κατάλαβαν ότι υπήρχαν οι κατάλληλες συνθήκες για την εθνική δικαίωση των εθνών τους. Και μια τέτοια προσπάθεια περνούσε υποχρεωτικά από τη συνεργασία τους, στον πολιτικό, στον διπλωματικό αλλά και στον στρατιωτικό τομέα. Από εκεί και πέρα οι εξελίξεις ήσαν πια θέμα χρόνου.

Προηγήθηκε η υποβολή σειράς αιτημάτων των λαών της Βαλκανικής, με τη διαμεσολάβηση ή όχι των Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες προσπάθησαν να πείσουν την Τουρκία να διευρύνει τις μεταρρυθμίσεις και να παραχωρήσει μερικά εδάφη, από εκείνα που κατείχε. Όπως ήταν επόμενο, οι Νεότουρκοι δεν δέχθηκαν κάτι τέτοιο. Οι ηγεσίες της Ελλάδας, της Βουλγαρίας, της Σερβίας και του Μαυροβουνίου αποφάσισαν να προκαλέσουν και στην ανάγκη να κηρύξουν τον πόλεμο κατά του κοινού εχθρού. Δεν υπήρξαν κοινές συμφωνίες και συγκεκριμένες, γραπτές συνθήκες, ενιαία, μεταξύ όλων των λαών ή ανά δύο χωριστά, διμερείς και των τεσσάρων βαλκανικών κρατών, αλλά, μονάχα, μερικών απ' αυτές. Το αξιοσημείωτο δε είναι, πως δεν καθορίστηκαν ανάμεσά τους τα εδάφη, τα οποία θα δικαιούνταν να καταλάβουν-αποκτήσουν κυριαρχικά τα βαλκανικά κράτη και αφέθηκε το ζήτημα

τούτο σε μια άγραφη “συμφωνία κυρίων”, με κριτήριο, κυρίως τουλάχιστο, την προτεραιότητα της αποκτήσεως μιας περιοχής ή και μιας πόλεως από το Α΄ ή Β΄ κράτος, ανάλογα με τις στρατιωτικές επιτυχίες του και την πορεία των σχετικών επιχειρήσεων.

Μετά πολλές διπλωματικές αψιμαχίες, οι προαναφερθείσες χώρες της Βαλκανικής, κήρυξαν γενική επιστράτευση. Η Ελλάδα, συγκεκριμένα, κάλεσε στα όπλα τους στρατεύσιμους πολλών κλάσεων, την 9.9.1912 (με το ισχύον, τότε, ημερολόγιο, που ονομάστηκε ύστερα “Παλιό”, με το οποίο θα δοθούν και εδώ όλες οι ημερομηνίες των γεγονότων). Την 25.9.1912, το Μαυροβούνιο, πρώτο, κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Τουρκίας, στη συνέχεια δε η τελευταία κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Βουλγαρίας και της Σερβίας, όχι, όμως, και εναντίον της Ελλάδας, επιδιώκοντας, έτσι, να μην εμπλακεί σε πόλεμο μαζί της, διότι υπολόγιζε πολύ την ισχύ του ελληνικού στόλου, κυρίως στον τομέα των μεταφορών του στρατού, των εφοδίων και των πολεμοφοδίων, από τη λοιπή αυτοκρατορία στον χώρο των Βαλκανίων. Όμως, η Ελλάδα είχε υπογράψει συνθήκες με κράτη της βαλκανικής ή είχε συμμαχήσει οπωσδήποτε μ’ αυτά και δεν ήταν διατεθειμένη να κάμει “ατιμίες”, ούτε να μη εκμεταλλευθεί τη “χρυσή ευκαιρία”, η οποία της δινόταν, προκειμένου να πετύχει την πραγματοποίηση των εθνικών βλέψεών της. Έτσι, η χώρα μας πήρε την πρωτοβουλία και κήρυξε αυτή τον πόλεμο κατά της Τουρκίας.

Η ένοπλη δύναμη της Ελλάδας, αποτελούνταν από τον Στρατό της Θεσσαλίας, τον οποίο διεύθυνε ο Διάδοχος Κωνσταντίνος (μετά σχετική πρωτοβουλία

*2. Ο διάδοχος Κωνσταντίνος,
επικεφαλής του στρατού της Θεσσαλίας*

του Ελ. Βενιζέλου, η οποία προκάλεσε πολλά και διαφορετικά σχόλια), που έφερε το αξίωμα του αρχιστρατήγου, και από τον Στρατό της Ηπείρου, που είχε επικεφαλής τον στρατηγό Κωνσταντίνο Σαπουντζάκη.

Ειδικά ο Στρατός της Θεσσαλίας, αποτελούνταν από 4 μεραρχίες τακτικές και 3 εφεδρικές, της επιστρατεύσεως. Ακόμα, υπήρχε μία ταξιαρχία Ιππικού,

που ενεργούσε ανεξάρτητα, είχε τάγματα Ευζώνων, μοίρες Πυροβολικού, και άλλες, γνωστές, βοηθητικές μονάδες, όπως και μονάδες Ναυτικού. Πρέπει να επισημάνουμε και μια καινοτομία, όπως ήσαν τα “Σώματα Προσκόπων”, τα οποία αποτελούσαν τα προπορευόμενα (ολιγάριθμα και γι’ αυτό ευέλικτα) σώματα εθελοντών, οι οποίοι ήσαν, στον κανόνα, εμπειροπόλεμοι, γιατί πολλοί είχαν λάβει ήδη μέρος στις διάφορες φάσεις του “Μακεδονικού Αγώνα” (ο οποίος προηγήθηκε) και συνεπώς γνώριζαν πολύ καλά το προς απελευθέρωση έδαφος, όπως και τους ανθρώπους του. Συνολικά, υπήρχαν 6.025 “Πρόσκοποι” για τη Μακεδονία-Ήπειρο. Συγκεκριμένα, συγκροτήθηκαν 95 Σώματα Προσκόπων, αποτελούμενα από 3.556 Κρητικούς, από 446 Ηπειρώτες και από 211 Μακεδόνες, υπήρχαν δε και και 1.812 αγωνιστές από την υπόλοιπη χώρα.

Την περιοχή της Κατερίνης (και γενικότερα την Πιερία αλλά και το ανατολικό τμήμα της γειτονικής Ημαθίας) ενδιαφέρει ειδικά η συγκρότηση και η δράση της VII Μεραρχίας, διότι υπήρξε η κύρια δύναμη, η οποία ανέλαβε και πραγματοποίησε τελικά το σχέδιο της απελευθερώσεώς τους.

Η Μεραρχία αυτή αποτελούνταν από τα 19ο, 20ο και 21ο Συντάγματα Πεζικού, από την ΙΙΙ Μοίρα του 3ου Συντάγματος Πεδινού Πυροβολικού, από Μοίρα πολυβόλων κ.τ.λ. Η συγκρότηση των Συνταγμάτων και των άλλων μονάδων της έγινε στη Λάρισα, στα Τρίκαλα, στην Πάτρα και στην Αθήνα, όπου παρουσιάστηκαν οι επιστρατευόμενοι, ανάλογα με την κατοικία ή με τη διαμονή των εφέδρων οπλιτών τους. Η σύστασή-ολοκλήρωση της Μεραρχίας συνεχίστηκε στη Λά-

3. Το Σώμα Προσκόπων του Μιχαήλ Αναγνωστάκου (καπετάν Ματαπά)

ρια, προοδευτικά. Διοικητής της τοποθετήθηκε ο Συνταγματάρχης Πυροβολικού Κλεομένης Κλεομένης (ή Κλεομένους), ο οποίος ήταν μία ξεχωριστή περίπτωση ανθρώπου και αξιωματικού, διότι (αν και διατέλεσε καθηγητής της Οχυρωματικής, δηλαδή είχε θεωρητική κατάρτιση και μόρφωση, ώστε να διδάξει νωρίτερα στη Σχολή των Ευελπίδων, παρά ταύτα) διακρινόταν για τη μεγάλη αβουλία και την εντυπωσιακή απραξία του, που οφείλονταν και σε μια προσπάθεια να ερμηνεύει και να εφαρμόζει σχολαστικά, “κατά γράμμα”, τις διαταγές, παραμένοντας πιστός στον τύπο, και όχι να προσπαθεί να εκμεταλλεύεται τις νέες καταστάσεις. Ήταν, λοιπόν, ιδιόρρυθμος, με μεγάλη δόση ευθυνοφοβίας. Και γι’ αυτό δεν ήταν μόνη η ασυνήθιστη περίπτωση του να έχει το αυτό κύριο όνομα και το ίδιο επίθετο, που τον χαρακτήριζαν και τον ξεχώριζαν...

Πρέπει, όμως, να διευκρινιστεί ότι η VII Μεραρχία δεν ήταν, μονάχα, εφεδρική (η οποία συγκροτήθηκε “εκ των ενόντων” για τον πόλεμο), αλλά, επί πλέον, της ανατέθηκε και ειδικός, δύσκολος ρόλος, τον οποίο κλήθηκε να επιτελέσει μόνη της, ενώ οι λοιπές, συνήθως, ενεργούσαν όλες και οι περισσότερες μαζί, είχαν συνεχή επικοινωνία με το Γενικό Στρατηγείο και πρόσβαση στον Αρχιστράτηγο. Συγκεκριμένα, προορισμός της VII Μεραρχίας ήταν να φυλάγει τα νότια του κύριου όγκου του Στρατού της Θεσσαλίας. Επίσης, πρέπει να επισημανθεί και το δεδομένο ότι η Μεραρχία αυτή είχε μικρότερη δύναμη σε άνδρες (7.000 περίπου) και σε μέσα, αφού τα Συντάγματά της αποτελούνταν από πέντε τάγματα, συνολικά, αντί από εν-

νιά, δηλαδή έπρεπε, κανονικά, να έχουν τρία το καθένα Σύνταγμα, όπως, πράγματι, συνέβαινε με τα άλλα. Ακόμα, δεν διέθετε μονάδα Ιππικού, με συνέπεια να είναι δυσχερής και η επικοινωνία με άλλες μονάδες, πολύ δεν περισσότερο η ευνοϊκή εκτέλεση διαφόρων στρατιωτικών ειδικών αποστολών, ανιχνεύσεων και λοιπών επιχειρήσεων, αν ληφθεί υπόψη η τότε επικρατούσα κατάσταση στη συγκοινωνία, στην επικοινωνία και ειδικά στον τομέα των μέσων της διεξαγωγής των μαχών και των πολέμων. Στα έγγραφα, τα οποία δημοσιεύθηκαν, και σε απομνημονεύματα, πρωταγωνιστών και μη, είναι έντονα αποτυπωμένη η αγωνία του διοικητή και των επιτελών της Μεραρχίας, αλλά και των άλλων μονάδων, για την κατάλληλη επάνδρωση της VII Μεραρχίας. Τελικά, ενισχύθηκε διαδοχικά, με

4. Η κύρια φάλαγγα της 7ης Μεραρχίας

άλλα, μικρά στρατιωτικά σώματα, τα οποία ανήκαν σ' άλλες Μεραρχίες ή σε ανεξάρτητα στρατιωτικά τμήματα. Ήταν, αντίθετα, ευτυχής συγκυρία το γεγονός ότι το Επιτελείο της αποτελούσαν και αξιόλογοι, έμπειροι, μορφωμένοι, δραστήριοι και γενναίοι αξιωματικοί, όπως ήταν, μεταξύ των άλλων, ο Αλέξανδρος Μαζαράκης - Αινιάν, ενώ βοηθήθηκε ο αγώνας της και από τα Σώματα των Προσκόπων, μάλιστα δε και ο γενικός αρχηγός τους, ο Κωνσταντίνος Μαζαράκης - Αινιάν, ήταν συνεχώς κοντά στη Μεραρχία τούτη, προηγούμενος πάντοτε και προετοιμαζόντας το έδαφος, προκειμένου να κατορθώσει να επιτύχει τούτη τους στόχους της. Ας σημειωθεί ότι και στο τελευταίο Σχέδιο Επιστρατεύσεως (του 1912) προβλεπόταν, στον Στρατό της Θεσσαλίας, η συγκρότηση των Α', Β' και Γ' Σωμάτων Στρατού, με δύο Μεραρχίες το καθένα (I και II, III και IV και οι, νεοσυγκροτούμενες, V και VI) και, τέλος (μεταξύ των άλλων), μία "ανεξάρτητος" Μεραρχία, που ήταν η VII, δηλαδή ήταν προγραμματισμένη η ιδιόρρυθμη αποστολή της.

Αλλά, μετά από όλα αυτά, προκύπτει το ερώτημα: Ποιός ήταν ο συγκεκριμένος προορισμός, ο αντικειμενικός στόχος, της VII Μεραρχίας και αν και πώς πραγματοποίησε τούτον, σε σχέση, κυρίως, με την απελευθέρωση της Κατερίνης.

Ας δούμε λοιπόν ποιά είναι η απάντηση σ' αυτά τ' ζητήματα, όπως και σε άλλα, που σχετίζονται άμεσα και με άλλα θέματα, τα οποία ταλάνισαν τη χώρα μας για πολλά χρόνια, όπως θα δούμε πιο κάτω.

Σύμφωνα με τη γενική διαταγή επιχειρήσεων, την οποία εξέδωσε την 4η Οκτωβρίου 1912 ο Αρχηγός

του Στρατού της Θεσσαλίας, οι I, II, III και IV Μεραρχίες, οι “της πρώτης γραμμής”, οι τακτικές (οι οποίες ήσαν συγκροτημένες κανονικά και στην ειρηνική περίοδο), άρχισαν την προέλαση, το πρωί της επόμενης ημέρας, αφού πέρασαν τα ελληνοτουρκικά σύνορα. Θα κινούνταν, ακόμα, και η Ταξιαρχία Ιππικού, όπως και ένα από τα ανεξάρτητα σώματα (“Απόσπασμα”), του Γεννάδη. Οι άλλες Μεραρχίες, οι “της δευτέρας γραμμής”, θα προωθούνταν κάπως, πλην της VII, η οποία - όπως σημειώθηκε ήδη - θα εξασφάλιζε τα νώτα, τη γραμμή των οχυρών της Θεσσαλίας. Άλλωστε, η συγκρότηση της Μεραρχίας αυτής δεν είχε συντελεστεί, ακόμα, δεν είχε ολοκληρωθεί, ούτε και στοιχειωδώς, και, εν πάση περιπτώσει, είχε διαταχθεί να παραμείνει στη Λάρισα, μέχρι λήψεως νεώτερης διαταγής.

Ακολούθησαν η κατάληψη της Ελασσόνας (6.10.1912) και της Δεσκάτης και τα γεγονότα στο Σαραντάπορο, όπου έλαβε χώρα η περίφημη μάχη, στα Στενά του. Μετά τις σφοδρές επιθέσεις των Ελλήνων, κυρίως κατά την 9η Οκτωβρίου 1912, ηττήθηκαν και αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν οι Τούρκοι, στα Στενά της Πόρτας, αλλά οι ελληνικές Μεραρχίες συνέχισαν την επέλασή τους (10.10.1912) και κατέλαβαν όλη την περιοχή. Η VII Μεραρχία διατάχθηκε, επί τέλους, να εγκαταλείψει τη Λάρισα και να κινηθεί και αυτή προς την Ελασσόνα, αλλά το πεζικό της μονάχα, όπως και έγινε, την 9.10.1912.

Την επομένη ημέρα (10.10.1912), η IV Μεραρχία κατέλαβε τα Σέρβια και την 11.10.1912 τμήμα της Ταξιαρχίας του Ιππικού εισήλθε αναίμακτα στην Κοζάνη, όπου (τη 13.10.1912) συγκεντρώθηκαν τελικά

πέντε Μεραρχίες του Στρατού της Θεσσαλίας. Διαφορετική ήταν η κίνηση της VII, η οποία προωθήθηκε και στάθμευσε στην περιοχή νότια της Μελούνας, την 11.10.1912, αφού είχε προχωρήσει (τις προηγούμενες ημέρες) προς τον Τύρναβο και σ' άλλες περιοχές, αναπτύσσοντας ανάλογα τα τρία Συντάγματά της, τη δε επόμενη ημέρα είχε σταθμεύσει βόρεια της Ελασσόνας.

Από τα Σέρβια ο Αρχηγός του Στρατού της Θεσσαλίας εξέδωσε (την 11.10.1912) γενική διαταγή της Στρατιάς, με την οποία οριζόταν ότι θα παρέμενε ο στρατός σε ανάπαυση και την επόμενη ημέρα και καθόριζε τις θέσεις και τις ενδεδειγμένες ενέργειες όλων των μεγάλων μονάδων, πλην των Μεραρχιών V και VII. Την επόμενη ημέρα (12.10.1912) εκδόθηκαν και οι διαταγές προς τις δύο τούτες Μεραρχίες.

Πολύ σημαντική είναι η διαταγή προς την VII Μεραρχία, με τίτλο "Οδηγίαι διά τας επιχειρήσεις της VII Μεραρχίας"¹, διότι με αυτές φανερώνονται, "εν σπέρματι" έστω, οι γενικότερες προθέσεις του Κωνσταντίνου και (αφού παρέχονται απλές οδηγίες για το σύνολο των ενεργειών της Μεραρχίας) δηλώνεται ότι παρέχεται στη διοίκησή της πλήρης αυτοβουλία για την εκτέλεσή τους και τούτο επειδή δεν είναι δυνατό να της δίδονται καθημερινές διαταγές, λόγω της μεγάλης αποστάσεως, που τις χωρίζει.

Και είναι πολυσήμαντο αυτό το (γενικό) πλαίσιο των οδηγιών, αφού αποκαλύπτει (εμμέσως πλην σαφώς) τις αμφιβολίες, οι οποίες υπήρχαν ακόμα στο Γενικό Στρατηγείο και ειδικά στον Αρχιστράτηγο-Διάδοχο, ενώ ο ελληνικός στρατός βρισκόταν ήδη στο κρί-

σιμο σταυροδρόμι της πορείας του και άρχισαν να καταφθάνουν τα αγωνιώδη τηλεγραφήματα του Ελευθερίου Βενιζέλου (Πρωθυπουργού και Υπουργού των Στρατιωτικών) και του Υπουργού των Εξωτερικών Λ. Κορομηλά, με τα οποία γινόταν γνωστό ότι *“... σπουδαίοι πολιτικοί λόγοι επιβάλλουν να ευρεθώμεν μίαν ημέραν ταχύτερον εις Θεσσαλονίκην”*², διότι υπήρχαν έγκυρες πληροφορίες, σύμφωνα με τις οποίες οι στρατοί των συμμάχων βαλκανικών λαών πορεύονταν ήδη προς τη μακεδονική πρωτεύουσα, προκειμένου να την καταλάβουν πρώτοι, οπότε και (σ’ εφαρμογή της προαναφερθείσας άτυπης συμφωνίας κυρίων) θα επικυρωνόταν μόνιμα σε μία από τις χώρες αυτές και συγκεκριμένα σε εκείνη, της οποίας ο στρατός θα εισερχόταν πρώτος.

Ο Κωνσταντίνος δεν έκαμε την επιλογή του, δεν είχε αποφασίσει ακόμα για την περαιτέρω πορεία του και η απόδειξη υπάρχει στη δεύτερη παράγραφο των οδηγιών του προς την VII Μεραρχία, η οποία έχει ως εξής:

“Η πρόθεσίς μου είναι να διευθυνθώ προς Βέρροϊαν και εκεί να προσβάλω τον εχθρόν. Αύριον και μεθαύριον ο στρατός θα διαβή τον Αλιάκμονα και θα συγκεντρωθή βορείως της γραμμής Κισελέρ (Κίσσα) - Κοζάνη. Τότε, εκ της γενικής τακτικής καταστάσεως, εξαρτάται, εάν θα διευθυνθώ αμέσως προς Βέρροϊαν ή εάν θα προσβάλω κατά πρώτον, προς την διένυσιν των Βιτωλίων, τα τυχόν ευρισκόμενα προς τα εκεί τμήματα του εχθρικού στρατού και είτα να στραφώ προς Βέρροϊαν”.

Η ανάγνωση και ιδιαίτερα η κριτική, προσεκτική μελέτη της παραγράφου αυτής των διαταγών του Κωνσταντίνου δεν διαφωτίζει αναμφισβήτητα τον ερευνητή, διότι η πρώτη πρόταση τούτης (της παρα-

γράφου) αναιρείται ή, αλλιώς, αποδυναμώνεται από τη διαζευκτικά διατυπωμένη δεύτερη παράγραφό της. Γι' αυτό και μ' ευχέρεια χρησιμοποιείται ανάλογα και από τις δύο πλευρές (των στρατιωτικών απομνημονευματογράφων και των ιστορικών αναλυτών), προκειμένου να υποστηριχθεί ότι δεν ήσαν δικαιολογημένες ή απαραίτητες - αναγκαίες οι τηλεγραφικές παρεμβάσεις και διαταγές της πολιτικής ηγεσίας και η επιβολή της επιλογής της πορείας προς τη Θεσσαλονίκη, ή, αντίθετα, για να δικαιολογηθεί η αναγκαιότητα της αναμείξεως της Κυβερνήσεως, για να μη χαθεί για την Ελλάδα η Θεσσαλονίκη και η σημερινή Κεντροδυτική Μακεδονία (συνεπώς και η Βέροια, Έδεσσα, αλλά, πιθανόν, και αυτή η Κατερίνη), εάν ο στρατός ενός εκ των άλλων δύο συμμάχων βαλκανικών λαών είχε προλάβει να προηγηθεί στην κατάληψή τους, σε σχέση με τον ελληνικό στρατό, που έδειξε, οπωσδήποτε, βραδύτητα στις κινήσεις του, τουλάχιστο δύο φορές και συγκεκριμένα μετά την κατάληψη της Κοζάνης και ύστερα από τη μάχη των Γιαννιτσών. Και η συμπεριφορά αυτή οφειλόταν στην επαμφοτερίζουσα στάση του Κωνσταντίνου και κυρίως στον θιγέντα εγωισμό, τούτου και του Επιτελείου του.

Πρέπει, όμως, να τελειώσουμε με τις υπόλοιπες παραγράφους των οδηγιών του Κωνσταντίνου, γιατί αναφέρονται στον προορισμό της VII: Αφού διατάσσεται η κίνηση της Μεραρχίας γύρω από το Φουσκίνατζίκ, τη Φουσκίνα (Αγία Τριάδα ή Ζωοδόχο Πηγή), δίδεται ως κατεύθυνση πορείας η προς τα Στενά της Πέτρας και προς την Αικατερίνη, στη συνέχεια δε προς το Κίτρος (Πύδνα), προς το Παλιόκαστρο (Μακρύγυα-

λο) και προς τις συνεχόμενες διαβάσεις μέχρι τις εξόδους τους κοντά στις εκβολές του Αλιάκμονα, με τη βοήθεια και του Ναυτικού, προς το οποίο κοινοποιούσε ο Αρχιστράτηγος αντίγραφο του τηλεγραφήματός του, χωρίς να εξαρτά απόλυτα την ενέργεια της VII Μεραρχίας από την έγκαιρη ανταπόκριση του τελευταίου.

Στη συνέχεια, ο Κωνσταντίνος επανέρχεται, μάλλον, στον αρχικό προβληματισμό του, δεδομένου ότι συνδυάζει κάπως τα σχετικά θέματα, γράφοντας τα εξής: *“Κατόπιν εξαρτάται εκ της τακτικής καταστάσεως, εάν θα ενεργήσετε διά της δεξιάς ή διά της αριστεράς όχθης του Αλιάκμονος, προς σύμπραξιν μετά του υπό τας αμέσους διαταγάς μου στρατού. Θέλετε λάβη προς τούτο, τηλεγραφικώς, εγκαίρως οδηγίας μου”*.

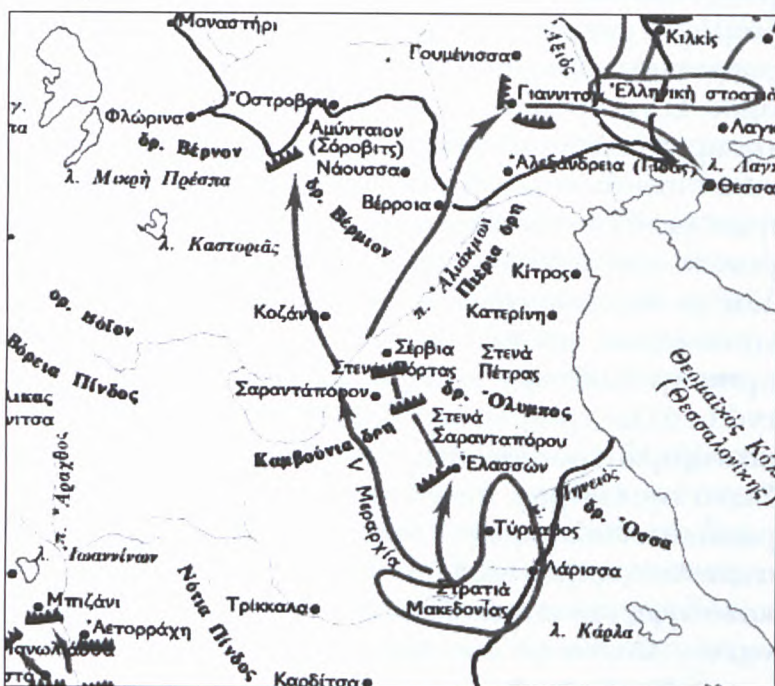
Αυτή η ασάφεια και η αοριστία των δίστημων διαταγών (“οδηγιών”) του Αρχηγού του Στρατού της Θεσσαλίας επισημάνθηκε ήδη από μελετητές και δεν είχε μονάχα ιστορική σημασία, αλλά και πρακτική, διότι ο αποδέκτης των διαταγών (Συνταγματάρχης Κλεομένης Κλεομένης) ήταν, ούτως ή άλλως, ένα παράδειγμα κλασικού ευθυνόφοβου και τυπολάτρη αξιωματικού. Η σύμπτωση των δύο αυτών δεδομένων είχε ως αποτέλεσμα να μείνει άπραγη και χωρίς δράση η VII Μεραρχία για αρκετές ημέρες, σε πολλές περιπτώσεις, αν και οι ανήσυχoi επιτελείς του, οι Πρόσκοποι και ο διοικητής του Τάγματος των Ευζώνων Κρητών (που προσεκολλήθησαν στη δύναμή της), όπως και άλλες μονάδες, διαμαρτύρονταν, με κάθε τρόπο, για τη βραδύτητα και την αβελτηρία του Μεράρχου³, η οποία παρατηρήθηκε σε όλα τα στάδια των επιχειρή-

σεων της VII Μεραρχίας, όπως θα μας δοθεί η ευκαιρία να επισημάνουμε πιο κάτω.

Η συμπεριφορά αυτή του Συνταγματάρχη Μεράρχου Κλεομένη Κλεομένη αποτέλεσε θέμα έντονης διαμάχης μεταξύ των στρατιωτικών και των ιστορικών συγγραφέων, στα πλαίσια γενικότερου προβληματισμού. Συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε ότι δεν έγινε από την αρχή επιτυχημένη κατανομή του συνόλου των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων και πως το σωστό θα ήταν, μετά την κατάληψη των Στενών του Σαρανταπόρου, το αργότερο, να χωρισθεί ο Στρατός της Θεσσαλίας σε δύο Σώματα. Και το ένα, με τις 4 μεραρχίες, να συνεχίσει την προέλασή του προς τα Σέρβια και προς την Κοζάνη και στη συνέχεια προς τη Βέροια, ενώ οι άλλες τρεις Μεραρχίες (με ενιαία διοίκηση του καταλληλότερου στρατηγού) να στραφούν προς τα Στενά της Πέτρας, προς την Κατερίνη, να απελευθερώσουν ολόκληρη την Πιερία, να προχωρήσουν στο ανατολικό τμήμα της Ημαθίας και στη συνέχεια στην κατάληψη των παραποτάμιων περιοχών του Αλιάκμονα, του Λουδία και του Αξιού.

Κατόπιν, θα συναντιόταν και θα συμπολεμούσαν τα δύο τμήματα (του Στρατού της Θεσσαλίας), θα νικούσαν και θα διέλυσαν τους Τούρκους, οι οποίοι και θα παραδίδονταν και συνεπώς θα καταλαμβάνονταν, τελικά, η Θεσσαλονίκη αρκετές ημέρες ενωρίτερα, χωρίς να χρειασθεί, μάλιστα, να λάβει χώρα η πολύνεκρη μάχη των Γιαννιτσών. Υστερα, αφού θα κατοχυρωνόταν στην Ελλάδα η μακεδονική πρωτεύουσα, θα ήταν εύκολο πλέον να επιστρέψει ένα μέρος του ελληνικού στρατού προς τα μέρη της Κοζάνης και

να συνεχίσει την επέλασή του προς το Μοναστήρι, ενώ το άλλο θα απελευθέρωνε την υπόλοιπη Κεντρική και στη συνέχεια την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη.

5. Στο χάρτη εικονίζεται ο γενικός άξονας πορείας της στρατιάς Μακεδονίας - Θεσσαλίας και τα σημεία αντίστασης των Τούρκων, όπου και έγιναν οι σπουδαιότερες μάχες

Εάν αυτή ήταν η αρχική κατανομή ή και η κατοπινή πορεία του Στρατού της Θεσσαλίας (υποστηρίζει αυτή η άποψη), θα αποφευγόταν η καθυστέρηση, δεν θα χρειαζόνταν οι θυσίες σε άντρες και σε εφόδια, όπως

και σε περιουσίες, επί πλέον δε θα συνελάμβανε ο ελληνικός στρατός χιλιάδες Τούρκων και θα αποκτούσε ανέξοδα πολλά εφόδια και πολεμοφόδια⁴. Επίσης, θα αποφεύγονταν, ίσως, οι παρεξηγήσεις και οι αψιμαχίες με τους συμμάχους (και συγκεκριμένα με τους Βουλγάρους κυρίως), πιθανότατα δε και η αναγκαιότητα του Β' Βαλκανικού Πολέμου, εφόσον θα είχε συντελεστεί πλέον η κατάληψη της Θεσσαλονίκης και των άλλων πόλεων πολύ ενωρίτερα, σε σχέση με τους άλλους, και δεν θα υπήρχε η προσχηματική αμφισβήτηση, που οφειλόταν και στον ισχυρισμό των Βουλγάρων ότι - όπως έγινε τελικά - ο ελληνικός στρατός προηγήθηκε ελάχιστα, κατά μία ημέρα ή και για λίγες ώρες, όταν τα βουλγαρικά στρατιωτικά τμήματα βρίσκονταν κοντά στην πρωτεύουσα της Μακεδονίας. Είναι γνωστό, άλλωστε, ότι η καθυστέρηση, που συνέβηκε στην κατάληψη-παραλαβή της Θεσσαλονίκης (η οποία έγινε, τελικά, στις επόμενες ημέρες και διατάραξε περισσότερο τις σχέσεις του Ελ. Βενιζέλου και του Αρχιστρατήγου-Διαδόχου και κατόπιν βασιλιά) υπήρξε η πρώτη βασική αφορμή (αν όχι και μία από τις αιτίες, ώστε να διχασθεί τότε και ύστερα η πολιτική και η στρατιωτική ηγεσία και το στράτευμα (ιδιαίτερα οι ανώτατοι και μεσαίοι αξιωματικοί), στη συνέχεια δε και ο υπόλοιπος λαός, αλλά και ολόκληρο το ελληνικό Έθνος⁵.

Να λοιπόν ότι και εδώ, στην Πιερία, όπως και στην Κοζάνη, στα Σέρβια, στη συνέχεια δε στη Βέροια, στο Γιδά (Αλεξάνδρεια) και στην περιοχή έξω από τη Θεσσαλονίκη, χαράχθηκαν τα ίχνη της κρίσιμης εθνικής πορείας για 40 χρόνια και περισσότερα ακόμα.

Και τα σχετικά προβλήματα της στρατηγικής τέχνης και πρακτικής και τα ζητήματα της τέτοιας ή αλλιώςτικής αξιολογήσεως της ελληνικής βαλκανικής πολιτικής και τακτικής δεν έπαυσαν να δίδουν, μέχρι και σήμερα, το έναυσμα για ανταλλαγή-καταγραφή αντίθετων απόψεων, με την επίκληση και των δεδομένων του εδάφους της Πιερίας, στα χρόνια εκείνα. Γι' αυτό αφιερώθηκε και εδώ ο φαινομενικά υπερβολικός χρόνος για την έκθεση των σχετικών θεμάτων.

Είναι, όμως, καρός να επανέλθουμε στην έκθεση των στρατιωτικών γεγονότων, που σχετίζονται με την απελευθέρωση της Κατερίνης.

Χρειάζεται, πρώτα - πρώτα, να σημειώσουμε ότι ο Στρατός της Θεσσαλίας πλεονεκτούσε αριθμητικά, καθώς είχε να αντιμετωπίσει, τελικά, έναν μικρότερο στρατό των Τούρκων (κάπου 35.000 ανδρών) και συγκεκριμένα το 8ο έκτακτο Σώμα Στρατού ή τη "Στρατιά του Αλιάκμονα", όπως ονομαζόταν, που συγκροτήθηκε στην Κοζάνη, με επικεφαλής τον στρατηγό Χασάν Ταξίν Πασά. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι για την αντιμετώπιση του Στρατού της Θεσσαλίας προοριζόταν στην αρχή το 8ο (τακτικό) Σώμα Στρατού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το οποίο ονομαζόταν "της Δαμασκού", αλλά δεν κατόρθωσε τούτο να μεταφερθεί στη Θεσσαλονίκη, αφού ο Ελληνικός Στόλος είχε αποκόψει πετυχημένα τις θαλάσσιες συγκοινωνίες των Τούρκων. Αξίζει να επισημανθεί ότι, μεταξύ των στρατιωτικών μονάδων του 8ου έκτακτου Σώματος Στρατού - Στρατιάς του Αλιάκμονα των Τούρκων, συμπεριλαμβάνονταν και το "Απόσπασμα της Κατερίνης", το οποίο αποτελούνταν από 4 τάγματα Πεζικού, μία

ίλη Ιππικού και μία ορειβατική πυροβολαρχία. Συγκεκριμένα, η αντιστοιχία των αντιπάλων δυνάμεων (Ελλήνων και Τούρκων) στη Θεσσαλία, γενικότερα, ήταν, σε μικρότερες μονάδες: 63 τάγματα Πεζικού των Ελλήνων έναντι 43 των Τούρκων, 8 ίλες Ιππικού της Ελλάδας και 12 της Τουρκίας και 31 ελληνικές πυροβολαρχίες των Ελλήνων έναντι 35 των Τούρκων.

Τη 12 Οκτωβρίου 1912 ο Αρχηγός των Σωμάτων των Προσκόπων⁶, λοχαγός Κ. Μαζαράκης, κατέλαβε τα Στενά της Πέτρας, διότι πληροφορήθηκε ότι πορεύονταν προς τα εκεί σοβαρές στρατιωτικές δυνάμεις των Τούρκων, οι οποίοι αργά κατανόησαν τη σπουδαιότητα και τη στρατηγική θέση τους, γεγονός για το οποίο κατακρίθηκαν από μελετητές του πολέμου, οι οποί-

6. Κων/νος Μαζαράκης

οι υποστήριξαν ότι η έγκαιρη κατοχή απ' αυτούς των περιφρημών (και στα παλιότερα χρόνια) Στενών της Πέτρας θα είχε ως συνέπεια να καθυστερήσει σοβαρά η κατάληψη της Πιερίας από την VII Μεραρχία και η προέλασή της μέχρι τη Θεσσαλονίκη, αν ληφθεί υπόψη ότι αυτή (η Μεραρχία) έφθασε πρώτη στη μακεδονική πρωτεύουσα, η δε γρηγορότερη ή μη κυ-

ριαρχία της στα Στενά και στις πιο πέρα κείμενες ακτές της Πιερίας είχε ως αποτέλεσμα τη δυνατότητα προσπελάσεως στη θάλασσα και στη Σιδηροδρομική Γραμμή, μετά την κατοχή του Σταθμού του Γιδά, του Πλατέος κ.τλ.⁷.

Και το δεδομένο αυτό είχε εξαιρετική σημασία, για τους Έλληνες ή για τους Τούρκους, ανάλογα, τόσο ως προς τη διακίνηση των ενισχύσεων, όσο και ως προς τη μεταφορά των εφοδίων και των πολεμοφοδίων, αν σημειωθεί ότι οι Έλληνες (οπλίτες-αξιωματικοί) είχαν να φάγουν μαγειρευμένο φαγητό από πολλές ημέρες, έπασχε δε τόσο πολύ η τροφοδοσία τους, ώστε τρέφονταν με φρέσκα (άβραστα) καλαμπόκια, που συνέλεγαν από τα χωράφια, χωρίς να σταθμεύουν καν, παρά για λίγα λεπτά.

Ας θυμίσουμε ότι (όπως γράφει ρητά ο Επιτελάρχης Β. Δούσμανης, τον οποίο, όμως, αμφισβητεί ο Θεόδωρος Πάγκαλος) στη Βέροια σημειώθηκε μέχρι και μικρή, προσωρινή ανταρσία των στρατιωτών, που, πεινασμένοι εντελώς, ζητούσαν εναγώνια λίγο ψωμί από τον αρχηγό-Διάδοχο, ο οποίος τους έδειξε προς τη Θεσσαλονίκη, όπου θα λύνονταν τα προβλήματά τους. Βέβαια, κάτι τέτοιο είναι ακατανόητο για την εποχή μας, λόγω αυτοκαταργήσεως του ψωμιού και όχι γιατί προτιμάται το... παντεσπάνι, της εξωπραγματικής βασίλισσας της Γαλλίας Αντουανέττας, αλλά για λόγους δίαιτας, επαληθευόμενου έτσι του εκφραστικού τίτλου άρθρου του γνωστού δημοσιογράφου του "Βήματος" και διευθυντή του "Οικονομικού Ταχυδρόμου" Γιάννη Μαρίνου, σύμφωνα με το οποίο "την σήμερον ημέραν", οι μισοί Έλληνες πολίτες υποφέρουν και κινδυνεύουν

να πεθάνουν από την πείνα και οι άλλοι μισοί από τη δίαιτα!!

Ο Κ. Μαζαράκης εναγώνια ζητούσε με τηλεγράφημά του προς την VII Μεραρχία την ενεργοποίησή της και συγκεκριμένα την άμεση κατάληψη των Στενών της Πέτρας από τμήμα της, του τακτικού στρατού, τονίζοντας ότι ολόκληρο το διαμέρισμα νότια της Κατερίνης ήταν χωρίς τουρκικό στρατό και πως η απελευθέρωσή του θα ανάγκαζε τους Τούρκους σε υποχώρηση, επιλέγοντας, με απεγνωσμένο ύφος: *“Άλλως θα παραμείνουν επί ζημιά μεγίστη ολοκλήρου του Ελληνικωτάτου και φρονιματισμένου διαμερίσματος τούτου”*⁸. Αλλά ο Κλεομένης Κλεομένης “περί άλλα ετύρβαζε” και επί των ανυπάρκτων κλεών του επαναπαυόταν ήρεμος, αν και ο Κωνσταντίνος ρητά τον διέταξε (στις οδηγίες του, όπως αναφέρθηκε ήδη) να πορευθεί προς τα Στενά της Πέτρας, άσχετα με το τι θα έκαμνε τούτος στη συνέχεια. Κατόπιν τούτου, ο Μαζαράκης επανήλθε με νέο τηλεγράφημά του, της μεθεπόμενης ημέρας (14.10.1912), προς το Γεν. Στρατηγείο πλέον, με το οποίο γνώριζε την άκαρπη αποστολή του προηγούμενου τηλεγραφήματός του προς την VII Μεραρχία, έδινε σημαντικές πληροφορίες για την επικρατούσα κατάσταση (μάάλιστα δε και για ένα τμήμα της Ημαθίας) και ζητούσε επίμονα να γίνει κατάληψη των Στενών της Πέτρας, από δυνάμεις της Μεραρχίας, εκφράζοντας τη γνώμη ότι, αν γίνει τούτο, θα εκκενωθεί η Κατερίνη από τους Τούρκους, οι οποίοι έσφαζαν ήδη Χριστιανούς της, βλέποντας την απραξία του ελληνικού, τακτικού στρατού. Και επιλέγει: *“Τουρκικαί οικογένειαι απεχώρησαν, επίσης καί μακάμης χριστιανός εκφρασθείς ότι αδύνατον συγκρα-*

τήση απειθαρχούντα στρατόν. Ταύτην την στιγμήν φαίνεται μεταξύ Σκάλας Στόλου και Καραμπουργνού πολεμικόν και 2 τορπιλλικά””.

Η VII Μεραρχία, παρά ταύτα, είχε σταυθμεύσει και απρακτούσε στην περιοχή της Φουσκίνας, όπου είχε μεταβεί μετά τη διαταγή του Κωνσταντίνου, της 12.10.1912. Σύμφωνα με τη διήγηση του Αλέξανδρου Δ. Ζάννα (καταγόμενου -ως γνωστό- από το Βλαχολείβαδο-Λιβιάδι του Ολύμπου) αναγκάστηκε τούτος να μεταβεί προς αναζήτηση του Μεράρχου, μετά διαταγή του Κ. Μαζαράκη¹⁰. Ο Αλ. Δ. Ζάννας, είχε διακόψει τις σπουδές του στο Εξωτερικό και κατατάγηκε εθελού-

7. Ο Μιχαήλ Αναγνωστάκος (καπετάν-Ματαπάς)

ντικά στο Σώμα Προσκόπων του γενναίου και σκληροτράχηλου Ματαπά (δηλαδή του γνωστού Μακεδονομάχου Μιχαήλ Αναγνωστάκου¹¹, ο οποίος, επίσης, κατατάχθηκε εθελοντής, αν και ήταν πτυχιούχος της Φιλοσοφικής και φοιτητής της Νομικής, σκοτώθηκε δε μετά λίγο, στη μάχη του Λαχανά). Συνάντησε, λοιπόν, ο Ζάννας, τον Κλεομένη Κλεομένη στο χωριό Άγιος Δημήτριος, που βρίσκεται κάτω από τον αυχένα της Φουσκίνας, στον κάμπο, αφού περάσει κανείς ένα υπέροχο (τότε, τουλάχιστο) δάσος, το οποίο ο ύστερα στρατηγός Ι.Σ. Αλεξάκης θεωρούσε το ωραιότερο, απ' όσα είδε¹² και μέχρι το 1966, οπότε έγραψε τις πολεμικές αναμνήσεις του για τους Βαλκανικούς πολέμους. Ευτυχώς, ο Ζάννας, συνάντησε προηγουμένως τους γνωστούς του επιτελείς του Κλεομένη και κατατοπίστηκε γύρω από τον χαρακτήρα και τις αδυναμίες του Μεράρχου. Οι αξιωματικοί εξέθεσαν την κατάσταση και δεν έκρυψαν τη μεγάλη αγωνία τους, διότι έμεναν άπραγες αυτοί και απόλεμη ολόκληρη η Μεραρχία τους, προς μεγάλη ζημία της πατρίδας και της εκβάσεως του γενικότερου αγώνα. Συγκεκριμένα, ο τότε υπολοχαγός Αλέξανδρος Μαζαράκης κατατόπισε αναλυτικά τον Ζάννα (τον οποίο, αλλά και την οικογένειά του, γνώριζε καλά, όπως και οι λοιποί αξιωματικοί από την ανάμειξή τους

8. Ο διοικητής της 7ης Μεραρχίας Συνταγματάρχης Κλεομένης Κλεομένης

στον Μακεδονικό Αγώνα, κατά τη διάρκεια του οποίου υπήρξε μεγάλη η συμβολή της, με διάφορους τρόπους, όπως είναι γνωστό). Του ζήτησαν, λοιπόν, να μιλήσει το πρωί με μεγάλη αισιοδοξία στον Μέραρχο και να παρουσιάσει ρόδινες τις προοπτικές για την επιτυχία της επιβαλλόμενης δράσεως της Μεραρχίας, δεδομένου ότι ήσαν εξασφαλισμένα τα απαιτούμενα τρόφιμα και ήταν βέβαιο ότι θα υποχωρούσαν οι Τούρκοι πέραν της Κατερίνης, των οποίων ο αριθμός ήταν κυμαινόμενος και αυξομειούμενος, καθόσον μετακινούνταν συνεχώς τα διάφορα στρατιωτικά τμήματά τους. Πάντως, η VII Μεραρχία είχε να αντιμετωπίσει, στο όλο μέτωπο της δράσεώς της στην Πιερία, εχθρικών στρατό 2.000-3.000 (ή, το πολύ, 4.000) ανδρών, φαίνεται δε ότι η κύρια βάση του ήταν γύρω από το Γιδά (τη σημερινή Αλεξάνδρεια).

Ήταν βράδυ, όταν έφθασε ο Ζάννας στην έδρα της VII Μεραρχίας, δηλαδή στόν Άγιο Δημήτριο. Την επομένη ημέρα, το πρωί, οι επιτελείς της παρουσίασαν στον Μέραρχο τον νεαρό Μακεδόνα, με πολύ καλές συστάσεις, γι' αυτόν και την οικογένειά του, ως προς την εθνική δράση τους. Έτσι, ο Κλεομένης του φέρθηκε ευγενικά και δέχθηκε τις αισιόδοξες πληροφορίες του για την κατάσταση, από στρατιωτική άποψη, όπως για τη δύναμη των Τούρκων, για τις δυνατότητες ανεφοδιασμού της Μεραρχίας του και για όσα άλλα θα περίμενε να ερωτήσει ο Κλεομένης, δηλαδή ένας φιλόποπος και δύστροπος χαρακτήρας, όπως ήταν ο Μέραρχος της VII. Και έτσι τον κρίνει ο Αλέξανδρος Μαζαράκης, ύστερα στρατηγός και Ακαδημαϊκός, συγγραφέας δε πολλών βιβλίων και για τους Βαλκανικούς πο-

λέμους. Ευτυχώς, το “τέχνασμα” έπιασε και τελεσφόρησε η προσπάθεια όλων, εκεί όπου δεν είχε καρποφορήσει προηγουμένως η απεγνωσμένη έκκληση του Κ. Μαζαράκη και η διαταγή του Αρχιστρατήγου, μια και το σπουδαιότερο κριτήριο και μέσο για την τέτοια ή αλλιώςτική επιτέλεση ενός έργου, σ’ οιονδήποτε τομέα της ζωής, φαίνεται ότι είναι, αντίστοιχα, ο τέτοιος ή αλλιώςτικός χαρακτήρας και οι ικανότητες του ανθρώπου και κυρίως της ηγεσίας, χωρίς βέβαια να υποτιμάται (πολύ δε περισσότερο να εκμηδενίζεται) και η σημασία, η επίδραση και των άλλων παραγόντων, των συνθηκών και των προϋποθέσεων...

Ο Μέραρχος, αμέσως έδωσε εντολή στους επιτελείς του να ετοιμάσουν τη σχετική διαταγή επιχειρήσεων και τις μονάδες προς αναχώρηση. Πράγματι, τα Συντάγματα της VII Μεραρχίας άρχισαν την πορεία τους προς τα Στενά της Πέτρας, όπου έφθασαν το απόγευμα της 14ης Οκτωβρίου. Εκεί, όμως, στάθμευσαν, για να ξεκουραστούν, αντί να συνεχίσουν την επέλασή τους προς την Κατερίνη.

Από τον σχετικό σταθμό (“καρακόλι”), βόρεια της Μονής της Πέτρας, ο Μέραρχος έδωσε, το πρωί της επόμενης ημέρας, τη γραπτή “Διαταγή Επιχειρήσεων” για την ίδια ημέρα, δηλαδή τη 15 Οκτωβρίου, με ώρα εκκινήσεως την 8η πρωινή. Νομίζω ότι είναι χρήσιμο (αν όχι και απολύτως απαραίτητο) να περιληφθεί και εδώ ολόκληρο το σώμα της διαταγής¹³, διότι αποτελεί και μια καταγραφή των δυνάμεων της Μεραρχίας, όπως φανερώνει και τη διάταξη των μονάδων της στην πορεία της για την κατάληψη της Κατερίνης. Και συνεπώς ενδιαφέρει άμεσα το θέμα μας. Καταχω-

ρίζεται, λοιπόν, όπως δημοσιεύθηκε ακριβώς, με τη σύνταξη, στίξη της κ.τ.λ.:

«Διαταγή Επιχειρήσεων

1) Η τακτική κατάστασις η αυτή.

2) Η Μεραρχία βαίνει προς Αικατερίνην και Κίτρος (Πύδνα) προς εκδίωξιν εκείθεν του εχθρού.

3) Η Μεραρχία διαιρεθήσεται εις δύο φάλαγγας.

Η μία φάλαγξ αποτελουμένη εκ του 8ου Ευζωνικού τάγματος, του υπό τον Λοχαγόν Κ. Μαζαράκην σώματος και 4 πολυβόλων θα βαδίση προς Κίτρος (Πύδνα) δια το Χάνι Μηλιάς παραλλήλως αμαξιτής οδού προς Βορράν και εκείθεν προς Κίτρος δια Κεραμίδι.

Η ετέρα φάλαγξ αποτελουμένη εκ του λοιπού της Μεραρχίας θα προελάσῃ δια της αμαξιτής οδού εναντίον της Κατερίνης και θα βαδίσῃ κατά την εξής τάξιν:

Εμπροσθοφυλακή. 20όν Σύνταγμα, Λόχος Μηχανικού, Α' Τμήμα Χειρουργείον.

Κύριον Σώμα, 1 Τάγμα 21ου Συντάγματος Πεζικού, Μοίρα Πυροβολικού, έτερον Τάγμα 21ου Συντάγματος, 19ον Σύνταγμα, οι λοιποί υγειονομικοί σχηματισμοί.

Απόστασις 400 μ.

Οπισθοφυλακή. Εις Λόχος του τελευταίου Τάγματος τού 19ου Συντάγματος.

4) Ωρα εκκινήσεως εμπροσθοφυλακής 8 πρωίας.

5) Το εν προφυλακαίς τάγμα θέλει συνταχθῇ άμα η εμπροσθοφυλακή διέλθῃ προ της γραμμής των σκοπών και θα λάβῃ την οικείαν εν τη φάλαγγι θέσιν του οπίσω άλλου τάγματος του συντάγματός του.

6) Τα Μεταγωγικά Σώματος, κατά την τάξιν των σωμάτων, θέλουνσι μείνῃ κατά μήκος της οδού, της κεφαλής αυτών ούσης εις Καρακόλι.

7) *Αι συζυγαρχίαι πυρομαχικών εις Άγιον Δημήτριον και η εφοδιοπομπή εις Φουσκινατζίκ (Αγία Τριάς).*

Καρακόλι (υψ. 468 Β. Μον. Πέτρας) 15-X-12, ώρα 5.30 πρωίας.

VII Μεραρχία. Κλεομένης».

Έτσι, ξεκίνησε η Μεραρχία για την κατάληψη του πρώτου, κύριου, αντικειμενικού σκοπού της, που ήταν η Κατερίνη, όπου υπήρχε τουρκική δύναμη 2.000 ανδρών περίπου, και συγκεκριμένα 4 τάγματα (που είχαν τις ονομασίες Αβρέτ Χισάρ, Βεροίας, Βοδενών και Καρατζόβας), μία ορειβατική πυροβολαρχία και μία ίλη Ιππικού. Και όμως, τη μικρή τούτη δύναμή τους, διοικούσε στρατηγός και ο δραστήριος συνταγματάρχης Σουκρή βέης, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του τουρκικού υπουργείου¹⁴.

Η πορεία έβαινε κανονικά, χωρίς σημαντικά επεισόδια μέχρι το καλοκαίρι, πλην της καθυστέρησης της εκκινήσεως, που έγινε τελικά την 8.45 το πρωί. Τη 14.00 (δηλαδή τη 2 το μεσημέρι) η εμπροσθοφυλακή της VII Μεραρχίας και συγκεκριμένα μονάδα του 20ού Συντάγματος, δέχθηκε σφοδρά πυρά από τα βορειοδυτικά του χωριού Κολοκούρι (τον σημερινό Σβορώνο), εντελώς αιφνιδιαστικά, διότι υπήρχε πυκνό δάσος από παλιούρια και δεν είχε γίνει η απαραίτητη (ή η κατάλληλη) ανίχνευση-αναγνώριση, εξερεύνηση του εδάφους, όπως σημειώνει με έμφαση ο αξιωματικός του 19ου Συντάγματος (το οποίο, ας σημειωθεί, ξεκίνησε μόλις τη 12.30 το μεσημέρι την πορεία του!!) και ύστερα στρατηγός Κωνσταντίνος Ν. Ζωρογιαννίδης στο Ημερολόγιό του. Ο ίδιος γράφει χαρακτηριστικά ότι οι στρατιώτες του, μόλις άκουσαν τους πυροβολι-

9. Ο διοικητής του 20ού Συντάγματος,
αντισυνταγματάρχης Δημήτριος Σβορώνος.

σμούς και κατάλαβαν ότι υπήρχε κίνδυνος και θα έπρεπε να βοηθήσουν τους συστρατιώτες τους (και για να είναι, οπωσδήποτε, ευκίνητοί), πέταξαν όσα (φρέσκα και άψητα) καλαμπόκια είχαν εναποθηκεύσει στους σάκκους τους, τα οποία είχαν μαζέψει και, λόγω της πείνας τους, έτρωγαν στον δρόμο, χωρίς διακοπή της πορείας τους¹⁵.

Όπως ήταν επόμενο αιφνιδιάστηκαν οι στρατιώτες και ένας λόχος άρχισε να υποχωρεί ατάκτως. Την κατάσταση έσωσε ο διοικητής του 20ού Συντάγματος Δημήτριος Σβορώνος, αντισυνταγματάρχης, ο οποίος προσέτρεξε έφιππος και εμπύχωσε τους στρατιώτες του. Όμως, οι Τούρκοι διέκριναν τα γαλόνια του βαθμοφόρου και έστρεψαν τα πυρά τους κατά του γενναίου αξιωματικού, ο οποίος, αν και ήταν ήδη βαριά τραυματισμένος, συνέχισε να επιτίθεται, μέχρις ότου, βαλλόμενος συνεχώς, ξεψύχησε, γεγονός το οποίο προκάλεσε απερίγραπτη εντύπωση και συγκίνηση στους μαχητές στρατιώτες του, που ήσαν Κερκυραίοι και Ζακυνθinoί, σύμφωνα με τον Ζάννα¹⁶, οι οποίοι όρμησαν ακάθεκτοι πλέον και με αλαλαγμούς εναντίον των Τούρκων, όπως περιγράφει το γεγονός ο καθηγητής Απόστολος Γ. Τσακούμης, ο οποίος πρώτος έγραψε σχετική μονογραφία, ειδική με την εξιστόρηση των συμβάντων στην ευρύτερη περιοχή της Κατερίνης, κατά τον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο. Το βιβλίο αυτό στηρίζεται, κοντά στα άλλα, και στις ανταποκρίσεις που καταχωρίστηκαν σε επτά Αθηναϊκές εφημερίδες της εποχής¹⁷.

Η μάχη κράτησε 3 1/2 ώρες συνολικά, στην πραγματικότητα δε έλαβαν μέρος διάφορες φάσεις

πολεμικών συμπλοκών Πεζικού (και στη συνέχεια του Πυροβολικού), μάλιστα δε τούτο έγινε σε αρκετά, εναλλασσόμενα σημεία της περιοχής, αφού ο εχθρός αναγκάστηκε να υποχωρεί διαρκώς από τις αρχικές θέσεις του. Καί γύρω στην 5.30 το απόγευμα υποχρεώθηκαν οι Τούρκοι να αποσυρθούν από το χωριό, πέραν του ποταμού Πέλεκα, απ' όπου συνέχισαν να βάζουν κατά του ελληνικού στρατού, οπότε και σκοτείνιασε και γι' αυτό σταμάτησαν οι πυροβολισμοί¹⁸.

Υπάρχει αμφισβήτηση για τον ακριβή αριθμό, όπως και για τα στοιχεία μερικών σκοτωμένων. Η επίσημη έκθεση του Ελληνικού στρατιωτικού Υπουργείου καταγράφει τον θάνατο δύο αξιωματικών, και συγκεκριμένα του Δημητρίου Σβορώνου και του υπολοχαγού Δημητρίου Νίκα, τέλος δε και τον τραυματισμό τριών αξιωματικών και δέκα εξ οπλιτών¹⁹.

Η ζωή, όμως, όπως και η πραγματικότητα, δεν αποδίδεται, συνήθως

ή πάντοτε, με τα κατάστιχα των επίσημων καταγραφών, που δεν είναι και πλήρεις και συχνά υπάρχουν και αγνοούμενες ή παραλειπόμενες σπουδαίες πράξεις και απλών αγνών ατόμων, τα οποία, παρά ταύτα, επέδειξαν εξαιρετικό σθένος και άδολον πατριωτισμό. Είναι οι

*10. Ο υπολοχαγός
Δημήτριος Νίκας.*

πραγματικά μεγάλοι αγωνιστές αλλά άγνωστοι αδικη-
μένοι και καταφρονημένοι της Ιστορίας. Έτσι και στην
περίπτωση αυτή, η ανεπίσημη Ιστορία κατέγραψε²⁰
και την περίπτωση του ανήλικου Κρητικού Κονταξάκη,
ο οποίος ήθελε να υπηρετήσει εθελοντικά στην
απελευθερωτική εξόρμηση του Ελληνισμού. Όμως,
δεν τον δέχονταν, λόγω ηλικίας, οπότε αναγκάστηκε
να κάμει πλαστοπροσωπία και να προσποιηθεί ότι
ήταν άλλος, ενήλικας, δηλαδή να καταταγεί στη θέση
άλλου, επίστρατου, Ελληνα του Εξωτερικού, που είχε
το επίθετο Βαλησμάς, ο οποίος δεν παρουσιάσθηκε
στο στρατολογικό γραφείο των Τρικάλων, όπως
έπρεπε, γεγονός το οποίο πληροφορήθηκε και εκμε-
ταλλεύθηκε ο μικρός και ελληνοπρεπής Κρητικός.
Έτσι, εμφανίστηκε αυτός με το όνομα εκείνου, ως -
δήθεν- ενήλικας, και κατατάχθηκε, ως εθελοντής.

Όταν άρχισε, όμως, ο πόλεμος, στην Ελασσόνα,
και κατάλαβε, πως υπήρχε κίνδυνος να σκοτωθεί, χωρίς
να μάθουν ποτέ οι γονείς του την τύχη του, την αλήθεια
και να τον αναζητούν απεγνωσμένα, εκμυστηρεύτηκε
τα πάντα στον υπολοχαγό του Ιωάννη Καζαντζή, ο
ο οποίος, όταν σκοτώθηκε τυχαία το γενναίο παιδί, απο-
κάλυψε το μυστικό και ειδοποίησε τους γονείς του. Και
ο μεν Βαλησμάς (του οποίου το επίθετο σφετερίστηκε
ο νεαρός πατριώτης) έμεινε, ίσως, στην Αμερική, σώος
σωματικά, ενώ το σώμα και η ψυχή του Κονταξάκη
καθαγίασαν την Πιερίκη γη. Και όμως, η επίσημη
Πατρίδα απόκρυψε μέχρι σήμερα την αλήθεια και δεν
αναγνώρισε και δεν τίμησε την πράξη του ήρωα, ποιος
ξέρει με ποιά καθωσπρεπική ή τυπολατρική, μανδα-
ρινική και γραφειοκρατική αιτιολογία; Συγκεκριμένα,

στις επίσημες εκδόσεις του Στρατού, ως νεκροί της μάχης, αναγράφονται οι δύο αξιωματικοί, μονάχα, αν και ο Κονταξάκης ξεψύχησε δίπλα στον διοικητή του Ι. Καζαντζή, που τραυματίστηκε στην ίδια μάχη. Και τούτο, καίτοι ο (επιστρατευμένος και υπηρετών στη Μεραρχία αυτή) δημοσιογράφος Ηλίας Ι. Οικονομόπουλος δημοσίευσε σχετική συνέντευξη του υπολοχαγού Ιω. Καζαντζή, η οποία μάλιστα, καταχωρίστηκε σε περισσότερες αθηναϊκές εφημερίδες και συμπεριλήφθηκε στη συνέχεια σε ιδιωτικές εκδόσεις, οι οποίες αναφέρονται στην ιστορία των Βαλκανικών πολέμων.

Νομίζω ότι πρέπει να μνημονεύσω και να τονίσω και εδώ αυτό το αξιοσημείωτο γεγονός και την πράξη αυτοθυσίας ενός αμούστακου νέου, ο οποίος, οικειοθελώς και εθελοντικά, προσέφερε τις υπηρεσίες του στην αρχή, μετά δε και τη ζωή του στην πατρίδα, χωρίς να ήταν υποχρεωμένος να το κάμει, όπως θα έπρεπε αν ήταν στρατιωτικός στο επάγγελμα ή εάν είχε επιστρατευθεί για να υπηρετήσει υποχρεωτικά τη θητεία του, όπως όλοι, ή, για την ακρίβεια, περίπου όλοι οι άλλοι...

Τέτοιες πράξεις αυταπαρνήσεως και υπερκερασμού του εγώ, χάρη του “εμείς”, δικαιώνουν τον σοφό, αν και αγράμματο, στρατηγό Μακρυγιάννη και ηρεμούν το πνεύμα του και την ψυχή του, που διερωτώνται, αλλιώς, αν άξιζε, στα αλήθεια, να θυσιάσει τα νιάτα του και να κουράσει ύστερα το χέρι του, πολεμώντας και γράφοντας, αντί να το σπάσει, κατά τον ποιητή της Θεσσαλονίκης Ντίνο Χριστιανόπουλο, όταν διαπιστώνει ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μεταγενέστερων Ελλήνων και των Ελληνίδων δεν γλίτωσε ακόμα

από την τουρκονοοτροπία και τις συνέπειές της, αν και πέρασαν 81 χρόνια από τη λήξη της Τουρκοκρατίας στη Μακεδονία και 170 χρόνια και πλέον στην “Παλαιά Ελλάδα”.

Παρακαλώ, τέλος, να με συγχωρήσετε γι’ αυτή τη φόρτιση και για την, αναγκαία, αποφόρτιση, γιατί είμαι και εγώ λάτρης της ιστορικής αλήθειας και συστοιχούμαι στην κατηγορική προσταγή του εθνικού μας ποιητή (Διονυσίου Σολωμού). Αν δεν αρκεί τούτο, τότε, λάβετε υπόψη ότι είμαι, επί πλέον, ένας ρομαντικός, γνήσιος και συναισθηματικός Μακεδόνας, κατάλοιπο, ίσως, άλλων εποχών...

Όμως, ας προσγειωθούμε πάλι και ας επανέλθουμε στη σκληρή και άψυχη, κρύα πραγματικότητα και ας παρακολουθήσουμε το ξετύλιγμα του κουβαριού των γεγονότων, όπως το απαιτεί, άλλωστε, η περίσταση και η επιστημονική υποχρέωση να αναπτυχθεί παραπέρα και να ολοκληρωθεί η εξιστόρηση των συμβάντων.

Το Γενικό Στρατηγείο επειγόταν (επί τέλους) να εκκαθαριστεί η κατάσταση και να επιταχυνθεί η προσπάθεια. Έτσι, την 3η πρωινή, ξημερώματα, διέταξε την VII Μεραρχία να εξακολουθήσει την πορεία της και να προσπαθήσει να καταλάβει τις διαβάσεις του ποταμού Αλιάκμονα, προς το Νησέλι και προς το Γιδά, συντονιζόμενη με τη λοιπή δύναμη του Στρατού της Θεσσαλίας²¹. Κατόπιν τούτου, δύο ώρες αργότερα, εκδόθηκε η “Διαταγή Επιχειρήσεων”, στο Κολοκούρι (Σβορώνο)²², σύμφωνα με την οποία διατασσόταν το 21ο Σύνταγμα να πορευθεί απ’ ευθείας προς την Κατερίνη, με ένα τάγμα, ενώ το άλλο τάγμα του να κινείται

πιο πίσω και δεξιά, και το 20ό Σύνταγμα να πορευθεί προς Β.Α. της Κατερίνης. Τέλος, το 19ο Σύνταγμα θα κινούνταν πίσω από το Επιτελείο και θα ήταν στη διάθεση του Μεράρχου, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ανάλογα, ενώ το Πυροβολικό θα έπαιρνε κατάλληλη θέση προς το Κολοκούρι, για να υποστηρίξει τις κινήσεις του Πεζικού, εάν και όπου θα χρειαζόταν. Το Μηχανικό θα ήταν πίσω από το 20ό Σύνταγμα. Όρα επιθέσεως ορίστηκε η 6η πρωινή.

Μετά πορεία χωρίς επεισόδια και αψιμαχίες ή μάχες (αφού οι Τούρκοι είχαν υποχωρήσει τη νύκτα), εισήλθαν τα ελληνικά στρατεύματα στην πανηγυρίζουσα Κατερίνη, την 7.30 το πρωί, της 16ης Οκτωβρίου 1912, ενώ την ίδια ώρα, περίπου, και συγκεκριμένα την 8.15 π.μ., στον άλλο τομέα των επιχειρήσεων, κατέλαβε τη Βέροια, πρώτη, η Ημιλαρχία της IV Μεραρχίας, χωρίς μάχη, και την ελευθέρωσε. Ήταν ημέρα (της εβδομάδας) Τρίτη.

Ας προσπαθήσουμε λοιπόν να αναπλάσουμε μερικές εικόνες από το γεγονός, στηριζόμενοι (κατ' επιλογή) στη διήγηση διαφόρων, που ήσαν αυτόπτες μάρτυρες και περιέγραψαν τούτες, χωρίς να σημαίνει αυτό ότι έχω την αφέλεια να πιστεύω, πως είναι δυνατόν να νιώσουμε και εμείς, μετά 81 χρόνια, και απειροελάχιστα ποσοστό, έστω, της συγκινήσεως τούτων και των κατοίκων της πόλεως, διότι κάποιο προϋπάρχον συναίσθημα, για να επαναληφθεί (ακόμα και στον ίδιο άνθρωπο) πρέπει να υπάρξουν πάλι, να επαναβιώσουν και να επανισχύσουν, απόλυτα και απaráλλακτα, οι ίδιες συνθήκες. Και κάτι τέτοιο (δηλαδή η προϋπάρξασα δουλεία, τα πολλά αίματα και οι συνεχείς θυσίες

πεντακοσίων ετών) κανείς δεν έχει τη δυνατότητα (ούτε, ασφαλώς, και την επιθυμία) να ζήσει, εκ νέου, διότι δεν ξέρω τι θα έλεγε, στην περίπτωση αυτή, ο Κάρολος Μάρξ, αλλά νομίζω ότι η τέτοια σκέψη (και αυτή μονάχα) θα ήταν μία πράξη κακόγουστης κωμωδίας. Και έτσι δεν υπάρχει κίνδυνος να επαναληφθεί και η αντίστοιχη τραγωδία...

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΙΕΣΤΗΡΙΟΥ

ΒΕΒΑΙΟΥΤΑΙ Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ

ΤΩΝ ΓΡΕΒΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

Ἐπεστάλη χθὲς πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τὸ κάτω τωδε τηλεγράφημα. Πι' οὐ ἀγγέλλεται ἔτι ἐπισήμως ἡ κατάληψις τῶν Γρεβενῶν καὶ τῆς Αἰκατερίνης ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μας. Τὸ τηλεγράφημα τοῦτο ἔχει ὡς ἐξῆς:

ΔΗΜΟΓΡΕΙΟΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

Ἀθήνας

ΚΟΖΑΝΗ, 17 ὥρ. 0 μ.μ.

Συνταγματάρχης Γεννάδης μετὰ 2 ταγματῶν ἐξῶντων αὐτῆς λαβὼς προχθὲς Γρεβενά.

Οἱ κάτοικοι ἀνεξαρτήτως θρησκείας ὑπεδέχθησαν ἐνθουσιωδῶς.

Κατελήφθη τὴν 18ην μετὰ τρίωρον μάχην ἡ Αἰκατερίνη. Στρατὸς ἐξακολουθεῖ προελαύνει πρὸς Βορρᾶν.

Ἀρχηγὸς Γ. Ἐπιτελίου
Π. ΔΑΓΚΛΗΣ

Ανακοίνωση της απελευθέρωσης της Κατερίνης
στην εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ, 19-10-1912.

Οι μαρτυρίες μερικών αυτοπτών μαρτύρων

Α'. Ο ύστερα αντιστράτηγος Κωνσταντίνος Ν. Ζωρογιαννίδης έγραψε:²³

«Επί τη προελάσει της Μεραρχίας, οι κώδωνες των Εκκλησιών ήχουν δαιμονιωδώς, πλείστοι δε πυροβολισμοί, από της πόλεως πεσόντες, κατ' αρχάς παρεξηγήθησαν, ως σημεία κινδύνου και σφαγών, αλλά κατόπιν διηυκρινίσθη ότι επρόκειτο περί εκδηλώσεως της χαράς των κατοίκων, επί τη απελευθερώσει, των εξελθόντων πανσудεί προς προϋπάντησιν της Μεραρχίας με επί κεφαλής τον Επίσκοπον. Τότε η Μεραρχία, ανασυνταχθείσα εις τάξιν πορείας εισήλθεν εις την πόλιν, του Μεράρχου μετά του Επιτελείου του κατευθυνθέντος εις την Μητρόπολιν, ένθα εψάλη δοξολογία περί την 9ην πρωινήν ώραν των δε Σωμάτων διεξελθόντων την πόλιν, υπό του ραντίσματος δι' ανθέων εκ των παραθύρων και εξωστών των οικιών παρά των κατοίκων, καταυλισθέντων εις την Ανατολικήν παρυφήν αυτής.

Η χαρά και η αγαλλίασις των ανδρών επί τω συντελεσθέντι γεγονότι διεσκέδασε την κόπωσην και την πείναν. Εις την ανατολικήν παρυφήν της πόλεως εγένετο ο καταυλισμός των Σωμάτων και αμέσως διανεμήθη εις τους άνδρας του Συντάγματος άρτος και διπλή μερίς τυρού, επί πλέον δε και πέντε πακέτα καπνού εκάστω εκ της εκεί ευρισκομένης αποθήκης Regie.

(Σχετικώς με την συμπλοκήν της Αικατερίνης, έχω να

είπω τα εξής: Εάν, γνωσθεισών των θέσεων του εχθρού, η προέλασις της Μεραρχίας εγένετο ελάχιστα μεθοδικώς, συννοδευομένη και συνδυναζομένη μετά προϊούσης αριστεράς πλαγίας κινήσεως, έχω την γνώμην ότι ο εχθρός δεν θα ηδύνατο να διαφύγη, αιχμαλωτιζόμενος)».

Β΄. Ο κατόπιν αντιστράτηγος Ι. Σ. Αλεξάκης έγγραψε τα εξής²⁴, με δωρική διατύπωση (Κρητικού) αξιωματικού:

«Σήμερον, ημέραν Τρίτην, εν ω το Τάγμα ημών εξετέλει κυκλωτικήν κίνησιν από Ρητίνης προς Δράνισσαν (Μοσχόποταμον) - Ράντανην (Ρυάκια), καλύπτον την Μεραρχίαν εκ του αριστερού πλευρού της, αύτη προήλασε και εισήλθεν (ώραν 7.30 ή 10 π.μ.) εις την πόλιν Κατερίνην, ήτις υπεδέχθη ενθουσιωδώς τον Στρατόν μας.

Εψάλλη δοξολογία εις τον ναόν της Θείας Αναλήψεως υπό του εν Αικατερίνην εδρεύοντος Επισκόπου Κίτρους Παρθενίου.

Οι Τούρκοι από της νυκτός είχαν εκκενώσει αυτήν, φεύγοντες προς Θεσσαλονίκην».

Γ΄. Ο ύστερα στρατηγός και ακαδημαϊκός Αλέξανδρος Μαζαράκης - Αινιάν και συγγραφέας ιστορικών μελετών είναι απογοητευτικά σύντομος και σημειώνει, μονάχα, τα εξής:²⁵

«Την πρωίαν της 16 Οκτωβρίου εισήλθομεν εις Κατερίνην, όπου προ βετίας είχα έλθει υπό ψευδώνυμον ως επιθεωρητής των σχολείων. Ο τουρκικός πληθυσμός της πόλεως είχε τρομοκρατηθεί, φοβούμενος βιαιοπραγίας εκ μέρους του στρατού, αλλ' εξησφαλίσθη απολύτως».

Θα συμπληρώνα ότι τόσο προσαρμόστηκαν, αμέ-

σως, οι Τούρκοι (και) της Κατερίνης στη νέα κατάσταση, ώστε διατήρησαν τον Δήμαρχό τους, τουλάχιστο μέχρι και την επόμενη χρονιά (όπως, συνέβηκε άλλωστε, και στη Θεσσαλονίκη, στη Βέροια κ.α.), δηλαδή πρώτος πολίτης της πόλεως ήταν, πάλι, Τούρκος και μετά την απελευθέρωση της Κατερίνης. Μάλιστα δε πληροφορηθήκαμε τελευταία, από τα Πρακτικά του Συνεδρίου για την “Ελλάδα των Βαλκανικών πολέμων 1910-1914”, που κυκλοφόρησε η Ε.Ε.Λ.Ι.Α., πριν λίγες ημέρες, πως η μουσουλμανική κοινότητα της Κατερίνης έκαμε διάβημα (με τηλεγράφημα της επόμενης

12. Ο τούρκος δήμαρχος Κατερίνης,
Μουχαρέμ Ρουστέμ, κατά την απελευθέρωση.

χρονιάς και συγκεκριμένα της 4.4.1913), το οποίο απεύθυνε ο Τούρκος Δήμαρχος προς τον Στρατιωτικό Διοικητή της Θεσσαλονίκης και προς τον Διοικητή της Χωροφυλακής της Μακεδονίας, με το οποίο ζητούσε να μη μετατεθούν από την πόλη ο αστυνόμος και ο δικαστής, συμμετέχοντας, συνεπώς, στην άσκηση ή στον επηρεασμό της κεντρικής εξουσίας του ελληνικού Κράτους...

13. Ο Αλέξανδρος Δ. Ζάννας, πρόσκοπος.

Δ'. Ο Αλέξανδρος Ζάννας, έγραψε με ασυνήθιστη (γι' αυτόν) λιτότητα²⁶, ενώ, αντίθετα, είναι διεξοδικός για τα γεγονότα π.χ., στον Κολινδρό:

«Ο τουρκικός στρατός υποχώρησε συντεταγμένος και ανέπαφος με κατεύθυνση την Θεσσαλονίκη.

Από τους πρώτους μπήκα κι εγώ στο μεταξύ στην Κατερίνη και δέχθηκα άπειρα φιλιά από συγγενείς και φίλους. Μόλις σώθηκα απ' αυτά, η πρώτη μου δουλειά ήταν να πάω στην αποθήκη σιγαρέτων του Τουρκικού μονοπωλείου... Αφού λοιπόν αγόρασα και άλλα πράγματα, που είχαμε ανάγκη, ξεκίνησα με τρία μουλάρια καλά φορτωμένα για το Κίτρος... Εκεί έγινα δεκτός σαν Άη Βασίλης. Η πρώτη ερώτησις όλων ήταν, 'έφερες τσιγάρα, έφερες καπνό;'.».

Ευθύς δε πιο πάνω, αναφερόμενος στα γεγονότα στο Κολοκούρι και στον θάνατο του Δ. Σβορώνου, γράφει:

«Σε λίγο, όπως το περιμέναμε, υποχώρησαν οι Τούρκοι, η Κατερίνη κατελήφθη. Ο Κλεομένης δεν διέταξε την άμεση καταδίωξη του εχθρού, ούτε προσπάθησε να τον κυκλώση».

Ε'. Ο επίσκοπος Κίτρος Παρθένιος Βαρδάκας, προσθέτει τα εξής για τα επακολουθήσαντα τον θάνατο του Δ. Σβορώνου και των άλλων, στο πολύτιμο βιβλίο του "Περιγραφή κυρίως εννέα ετών Τουρκοκρατίας της περιφέρειας Επισκοπής Κίτρος από τον 1903-1912", το οποίο κυκλοφόρησε μετά εξ χρόνια:²⁷

«...μετά δακρύων σύσσωμος πάντοτε (η ελληνική κοινότητα) παρηκολούθησε τα τεσσαρακονθήμερα και ετήσια γενόμενα παρ' ημών αρχιερατικά μνημόσυνα, και ως εθνομάρτυρα πεσόντα υπέρ της απελευθερώσεως αυτής από του τουρκικού ζυγού, θεωρήσασα πάντοτε αυτόν εξ ευγνωμοσύνης οφειλομένης

*αυτῷ εσαεί, σκέπτεται, ὅπως, ἐν καιρῷ, ἀνεγείρῃ αὐτῷ, δαπάναις
της, ἀνδριάντα, ἐν τῇ πλατεῖᾳ τῆς πόλεως, εἰς μνήμην αὐτοῦ
καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ πεσόντων, αἰωνίαν», ἀναφερόμενος - ὅπως
σημειώθηκε- στὴ θυσία τοῦ Δημητρίου Σβορώνου καὶ
τῶν λοιπῶν. Πρὸς τιμὴ τῶν γενναίων ἀνεγέρθηκε τελι-
κὰ μνημεῖο ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Κολοκουρίου, μετὰ
υπόδειξιν αὐτοῦ (τοῦ ἐπισκόπου), στὸν τόπο ὅπου σκο-
τώθηκε, μεταξύ τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς Νεοκαισά-*

*14. Ο Παρθένιος Βαρδάκας,
Επίσκοπος Κίτρους κατὰ τὴν ἀπελευθέρωση.*

ρειας. Τούτο στεφανώνει ο μαθητικός κόσμος κ.ά., κατά την παραμονή των εθνικών γιορτών. Το δε όνομα του χωριού άλλαξε, το 1951, σε Σβορώνος, με την υπόδειξη του τότε βασιλιά Παύλου, ο οποίος, όταν επισκέφθηκε το Κολοκούρι με τη βασιλική οικογένεια και άκουσε την περιέργη ονομασία του, συνέστησε την αλλαγή του ονόματος του οικισμού σε Σβορώνος, μόλις του διηγήθηκαν το ιστορικό των διαδραματισθέντων και για να τιμήσει τη θυσία των ηρώων και το σπουδαίο τούτο γεγονός, κυρίως για την τοπική ιστορία του χωριού και όλου του νομού²⁸.

Θα πρέπει να σημειώσω και εδώ ότι η λειτουργία, που έγινε τη 16.10.1912, ήταν δίσημη, γιατί, από τη μια μεριά γιορταζόταν η απελευθέρωση της πόλεως (μάλιστα δε με την παρουσία και του Τούρκου Δήμαρχου και άλλων Μουσουλμάνων) και συγχρόνως ψαλλόταν και η νεκρώσιμη ακολουθία για τους δύο φονευθέντες αξιωματικούς (και τον νεαρό Κονταξάκη, θα προσθέσω), οι οποίοι τάφηκαν με τιμές. Καιρός είναι να στηθεί και κάποιο μνημείο στην πόλη της Κατερίνης, στο κεντρικό πάρκο της, για να τιμηθεί η θυσία τους, προς παραδειγματισμό και της νεολαίας.

ΣΤ'. Από την πολυσέλιδη έκδοση *“Ο Βαλκανοτουρκικός πόλεμος”*, του Δράκου Παπαδημητρίου (Αθήναι 1914, σελ. 732), αποσπώ τρεις παραγράφους, όπου γράφονται τα εξής:

«Ο λαός της Αικατερίνης υπεδέχθη τον Ελληνικόν στρατόν με ενθουσιασμόν.

Ουρανομήκεις ζητωκραυγαί αντήχουν καθ' όλην την πόλιν επί πολλάς ώρας και παταγώδη χειροκροτήματα ηκούοντο εις

όλα τα σημεία επί τη εμφανίσει των γενναίων μας στρατιωτών.

Οι Τούρκοι τραπέντες εις φυγήν εγκατέλειψαν πολλά λάφυρα και πυρομαχικά».

Για την τελευταία σκηνή, της εγκαταλείψεως των πραγμάτων από τον εχθρό, θεωρώ χρήσιμο να σημειώσω δύο άλλες αναφορές, με πρώτη την περιγραφή του στρατευμένου Φίλιππα Στεφ. Δραγούμη (αδελφού του Ίωνα), ο οποίος (στο *“Ημερολόγιο, Βαλκανικοί Πόλεμοι, 1912-1913”*, που εκδόθηκε πριν πέντε χρόνια, με εισαγωγή και επιμέλεια του Ι. Κ. Μαζαράκη - Αινιάνος) γράφει τα εξής, με αφορμή όσα είδε πριν οχτώ ημέρες, σε σχέση με την ημέρα της απελευθερώσεως της Κατερίνης²⁹.

«Ξεκινήσαμε πάλι. Εκεί που χωρίζεται ο δρόμος (από την Ελασσόνα) για την Κατερίνη, φαίνονταν σημάδια τούρκικου καταυλισμού. Έφυγαν οι Τούρκοι από εκεί ξαφνικά κεντρισμένοι από αλόγιστη τρομάρα σκηνές πεταγμένες χάμω, ρούχα, μπαμπάκι σκόρπιο και επίδεσμοι, ντομάτες, μελιντζάνες, καζάνια, παλούκια, χαρτονένια κουτιά φυσεκιών, όλα ανάκατα. “Τρομάρα που την έχουν!”, μου λέει ο Χρήστου, το αρβανιτόπουλο».

Σχετική είναι και η εξήγηση, που δίνει ο ύστερα στρατηγός (δυστυχώς δε και ένας από τους πολλούς δικτάτορες του Μεσοπολέμου και πιο γενικά της νεοελληνικής πολιτικής ζωής) Θεόδωρος Πάγκαλος (στον πρώτο τόμο του βιβλίου του *“Απομνημονεύματα”*), αναφερόμενος στη μάχη του Σαρανταπόρου, δηλαδή στην ίδια, ευρύτερη περιοχή, στο αυτό χρονικό διάστημα³⁰.

«Όταν έφθασα εις μικράν κοιλάδα περί το μέσον της στενωπού, συνήντησα εγκαταλελειμμένας σκηνάς του εχθρού και σταμάτησα όπως εξερευνήσω. Εις μίαν εξ αυτών εύρον,

έκπληκτος καινουργή είδη ιματισμού (σκελέας, άρβυλα κλπ.) και διεσπαρμένα έγγραφα τινά και σημειώσεις. Εκ της εξετάσεως αυτών διεπιστώθη ότι ήσαν σημειώματα και καταστάσεις, εξ των απεδεικνύετο ότι όπισθεν της γραμμής της μάχης ενεργείτο κατάταξις προσερχομένων εφέδρων και διανομή ιματισμού... Το γεγονός αυτό μαρτυρεί υπό ποίας μειονεκτικές συνθήκας ενήργησαν την επιστράτευσιν οι ατυχείς ημών αντίπαλοι. Ο πόλεμος τους προκατέλαβε πριν συμπληρωθεί η επιστράτευσίς των».

Ζ'. Θα κλείσω την περιγραφή της απελευθερώσεως της Κατερίνης με τις αναμνήσεις του Κατερινιώτη Ιωάννη Γεωργίου Συννεφάκη (καταγόμενου δε από το Λιβάδι-Βλαχολείβαδο), ο οποίος έγραψε τα εξής σχετικά (στο βιβλίο του "Λιβάδι, η πατρίδα του Γιωργάκη Ολυμπίου", Κατερίνη 1973, σελ. 104):

«Ήμουν τότε τεσσάρων ετών και θυμάμαι τον πανζουρλισμό των κατοίκων, τα κόκκινα σχισμένα φέσια, που είχαν γεμίσει τον δρόμο και το σπίτι μας που ήταν στην πλατεία γεμάτο αξιωματικούς. Μερικοί απ' αυτούς ελαφρά τραυματισμένοι δέχονταν τις περιποιήσεις του Λιβαδιώτη γιατρού Γεωργίου Ζουζακίδη, περίφημου επιστήμονος και ανθρώπου, με το ανστηρό πρόσωπο και το χαρακτηριστικό γενάκι του.

Στο γειτονικό σπίτι, του Γεωργίου Λαναρίδη, συγγενούς του Γυμνασιάρχου Κωνσταντίνου Νικολαΐδη, είχε καταλύσει ο Μέραρχος Κλεομένης. Φυσικά η πρώτη πράξις ήταν μία δοξολογία στην Εκκλησία της Αναλήψεως, όπου παρέστησαν όλοι οι μεγάλοι την ηλικίαν.

Ο στρατός ανέθεσε στον Λιβαδιώτη Γεώργιο Λαναρίδη καθήκοντα Δημάρχου και συνέχισε την προέλασι προς Θεσσαλονίκη, για την κατάληψι της οποίας, όπως δήλωσε ο Μέραρχος,

ο Ελληνικός στρατός ήταν βέβαιος, ότι θα έμπαινε στις 26 Οκτωβρίου, εορτήν του Αγίου Δημητρίου.

Έφυγε ο Στρατός και άφησε την Κατερίνη να πλέη στα χρώματα της Γαλανόλευκης. Όλοι οι Έλληνες κάτοικοι είχαν ετοιμάσει τις σημαίες πριν μπη ο Ελευθερωτής Ελληνικός Στρατός».

Επιλεγόμενα

Πρέπει να τελειώσω τη διαπραγμάτευση του θέματός μου, αφού αναφερθώ και στη συμβολή των εντοπίων, της περιοχής Κατερίνης - Ολύμπου, στον απελευθερωτικό αγώνα, διότι παραλείπεται, συνήθως, τούτο, αν και αξίζει να μνημονευθεί, διότι ήταν σημαντική. Και ας μη λησμονήσουμε και τους δολοφονηθέντες αμάχους της πόλεως και της Πιερίας, από μέρους των Τούρκων.

Ο Αλέξανδρος Δημ. Ζάννας, διέσωσε την πιο χαρακτηριστική περίπτωση³¹. Εννοώ τους 45 ληστές της περιφέρειας του Ολύμπου και της περιοχής των Πιερίων (από την πλευρά της Βέροιας), οι οποίοι κλήθηκαν από τον Ματαπά-Μιχ. Αναγνωστάκο να αποφασίσουν, σε διάστημα 15 ημερών, αν θα βοηθήσουν την πατρίδα ενεργά, με τη συμμετοχή τους, προκειμένου να απελευθερωθεί και η περιοχή τους, γιατί, στην αντίθετη περίπτωση, τους γνωστοποίησε ότι θα τους θεωρούσε εχθρούς της Ελλάδας *“και θα τους κτυπούσε, όπου και αν τους εύρισκε”*.

Παρουσιάστηκαν λοιπόν όλοι, ανεξαιρέτως, και πολέμησαν στο Σώμα του, των Προσκόπων, και μάλιστα προσέφεραν εξαιρετικές υπηρεσίες, διότι, αν και ήσαν, στον κανόνα, κακομοίρηδες, έδειξαν πατριω-

τικών ενθουσιασμό, ήσαν δε χρήσιμοι και επειδή γνώριζαν την τοπογραφία της περιοχής.

Εξάλλου, ο Θεόδωρος Πάγκαλος καταγράφει ειδικά και ξεχωριστά την περίπτωση του ανεπανάληπτα γενναίου λοχία Θεόδωρου Γκούτα³², του 9ου Ευζωνικού Τάγματος, για τον οποίο διευκρινίζει ότι “ήτο υιός παλαιού οπλαρχηγού του Ολύμπου και μυθικού αυτόχρημα ήρωος” και προσθέτει ότι ήταν “...ψύσει υπέροχος πολεμιστής, είχε σχηματίσει, εγκρίσει τον Διοικητού του, διμοιρίαν (25-30 ανδρών) εξ εκλεκτών ευζώνων, ήτις απετέλει είδος τιμητικής φρουράς του Παπαδοπούλου (ο οποίος ήταν Συνταγματάρχης και επικεφαλής των ευζωνικών ταγμάτων της VI Μεραρχίας). Διά της διμοιρίας αυτής επετέλεσε τα υπέροχα κατορθώματά του”.

Πραγματικά, όπου και όταν χρειαζόταν να αντιμετωπιστεί μία δύσκολη περίπτωση, εναντίον τμημάτων Πεζικού, πυροβολιστών αλλά και Πυροβολικού κ.τ.λ. των Τούρκων, καλούνταν ή και προσφερόταν αυθόρμητα ο άφοβος και επιτήδειος Μακεδόνας-Ολύμπιος λοχίας και κατόρθωνε πάντοτε να εξουδετερώνει την εχθρική αντίσταση, σιγώντας τα ανθρωποκτόνα, τα θερίζοντα τους Έλληνες, πολυβόλα. Έτσι συνέβηκε και κοντά στο χωριό Λάζαινα, την επόμενη χρονιά, 1913 (πλησίον του Μπιζανίου), που ανήκει στην κοινότητα της Αετορράχης, της επαρχίας Δωδώνης, στον νομό των Ιωαννίνων, βρίσκεται δε σε υψόμετρο 860 μέτρων. Εκεί, όμως, φονεύθηκε “... περί το τέλος του αγώνος ο άφθαστος ηρωικός λοχίας Θεόδωρος Γκούτας, όστις... είχε κυριεύσει προ ολίγου τα εχθρικά πολυβόλα του εξωκκλησίου”, όπως γράφει ο Πάγκαλος. Και προσθέτει, πολύ λυπημένος, μια σκέψη (η οποία θυμίζει τον περιέργο,

απροσδόκητο, όσο και άδοξο, θάνατο του περίφημου Πύρρου), που είναι αξιοσημείωτη: “Ο λοχίας Γκούτας, τον οποίον εσεβάσθησαν αι εχθρικά σφαίραι κατά τας μάχας, έπεσε την εσπέραν εκείνην (7 Ιανουαρίου), δολοφονηθείς ανάνδρως υπό φανατικού Τούρκου τραυματίου. Μεγαλόφυχος, όπως όλοι οι γενναίοι, ο Γκούτας επλησίασε τον Τούρκον τραυματίαν εις τον οποίον έδωκε να πίνη εκ του υδροδοχείου του και τότε ο άθλιος εκείνος, νηρώσας το παρακείμενον όπλον του, επυροβόλησε, τραυματίσας καιρίως τον ήρωα εις την βουβωνικήν χώραν. Ο αετός του Ολύμπου, πριν αποθάνει, εξεδικήθη, διότι, αναρπάσας την ξιφολόγχην του, κατέσφαξε τον άθλιον δολοφόνον...”.

Και κλείνει την αναφορά του ο Πάγκαλος με την πληροφορία, ότι: “Διά εράνον μεταξύ των αξιωματικών, ετοποθετήθη επί τον τάφον του, παρά το χωρίον Λάζαινα, μαρμαρίνη πλαξ και σταυρός. Φρονώ αδιαστάκτως ότι δεν θα ήτο υπερβολική τιμή εάν μικρά προτομή του λοχίου εκόσμηι μίαν γωνίαν του Πεδίου του Άρεως”.

Όμως, παραλείπει να εξηγήσει στον αναγνώστη, για ποιόν λόγο δεν σκέφθηκε να διατάξει απλά την ανέγερση τούτης, όταν κυβέρνησε τη χώρα ο ίδιος, και μάλιστα ως παντοδύναμος δικτάτορας...

Και για να συμπληρωθεί το πολυποίκιλο φάσμα των χαρακτήρων και της πολύμορφης συμπεριφοράς των ανθρώπων, ιδιαίτερα σε τέτοιες, πολεμικές περιόδους, θα αναφέρω και μία άλλη χαρακτηριστική και εντελώς διαφορετική ή και αντίθετη περίπτωση, την οποία μνημονεύει η Λύντια Τρίχα, αντιπρόεδρος της Ε.Ε.Λ.Ι.Α.

Πρόκειται για την αναφώνηση του αξιωματικού Ιπποκράτη Παπαβασιλείου, στην κατακλείδα γράμμα-

τός του, εκείνης της εποχής³³:

“Εγίναμε ένδοξοι! Οι μεταγενέστεροι θα ομιλώσι περί ημών (λέγοντας) ‘οι πρόγονοί μας, τον 1912-1913’”.

Προσωπικά, συμφωνώ με το πρώτο (ότι, πράγματι, έγιναν ένδοξοι), αμφιβάλλω, όμως, για το εάν και πόσοι Έλληνες και των δύο φύλων του 1993 μιλούν ή και είναι άξιοι, ώστε να δικαιούνται να υπερηφανεύονται για τους τέτοιους προγόνους τους...

Περίληψη

Με βάση τη σχετική βιβλιογραφία γίνεται μία αναλυτική εξέταση των συνθηκών, που υπήρχαν για την κήρυξη του Α΄ Βαλκανικού πολέμου, μεταξύ της Ελλάδας, της Σερβίας, της Βουλγαρίας και του Μαυροβουνίου από τη μια μεριά και της Τούρκιας από την άλλη.

Στη συνέχεια εξιστορούνται τα αφορώντα στη διάταξη του ελληνικού στρατού και συγκεκριμένα του “Στρατού της Θεσσαλίας” (του οποίου επικεφαλής είχε τοποθετηθεί ο Διάδοχος Κωνσταντίνος με τον βαθμό του Αρχιστρατήγου), που αποτελούνταν από επτά Μεραρχίες Πεζικού, μία ταξιαρχία Ιππικού, Μηχανικό, Πυροβολικό και άλλες βοηθητικές μονάδες, συνολικού αριθμού 100.000 ανδρών. Αντίστοιχα, οι Τούρκοι παρέταξαν το 8ο έκτακτο Σώμα Στρατού, το οποίο συγκροτήθηκε, “εκ των ενόντων”, στην Κοζάνη, με επικεφαλής τον στρατηγό Χασάν Ταξίν Πασά. Για την αντιμετώπιση των Ελλήνων προοριζόταν το 8ο, τακτικό, Σώμα Στρατού, που ονομαζόταν “της Δαμασκού”, το οποίο, όμως, δεν κατόρθωσε να μεταφερθεί στη Θεσσαλονίκη, γιατί είχαν διακοπεί οι θαλάσσιες συγκοινωνίες των Τούρκων από το Ελληνικό Ναυτικό. Το έκτακτο τούτο σώμα των Τούρκων λεγόταν και “Στρα-

τιά του Αλιάκμονα”, αριθμούσε δε το 1/3 της δυνάμεως του ελληνικού Στρατού της Θεσσαλίας.

Κατόπιν, γίνεται αναφορά στην ορθότητα ή μη της διατάξεως και της πορείας του ελληνικού στρατού, με δεδομένη τη διχογνωμία των μελετητών, εάν έπρεπε, μετά την κατάληψη των Στενών του Σαρανταπόρου, να συνεχιστεί ή όχι η πορεία που προς το Μοναστήρι, (όπως πίστευε ο Κωνσταντίνος), αφού καταληφθεί η Κοζάνη, ή, αντίθετα, χρειαζόταν να γίνει αλλαγή πορείας προς τη Βέροια, προκειμένου να καταληφθεί η Θεσσαλονίκη (όπως ζητούσε ο Βενιζέλος), την οποία προσπαθούσε να καταλάβει και ο στρατός των Βουλγάρων αλλά και των Σέρβων. Και τούτο διότι υπήρχε έγγραφη “συμφωνία κυρίων” μεταξύ των τεσσάρων, συμμάχων, Βαλκανικών λαών, ότι θα έμενε στην κυριαρχία του καθενός στρατού όποια περιοχή και πόλη θα καταλαμβάνονταν πρώτη απ’ αυτόν. Με την ευκαιρία αυτή εξετάζεται και το γνωστό θέμα της σχετικής διαφωνίας της πολιτικής ηγεσίας (Ελ. Βενιζέλου) και της στρατιωτικής (Διαδόχου - Αρχιστρατήγου), όπως και τα ανταλλαγέντα τηλεγραφήματα, δεδομένου ότι το γεγονός τούτο αποτέλεσε την αφορμή (αν όχι και την αρχική αιτία) για τον επελθόντα ύστερα εθνικό Διχασμό.

Στο δεύτερο μέρος της ανακοινώσεως εξετάζεται η πορεία της VII Μεραρχίας, με επικεφαλής τον ιδιόρρυθμο Συνταγματάρχη Πυροβολικού Κλεομένη Κλεομένη, ο οποίος δεν είχε μονάχα περίεργο ονοματεπώνυμο (το ίδιο όνομα και επίθετο) αλλά ήταν εξαιρετικά ο ίδιος άβουλος και ευθυνόφοβος. Παρά ταύτα, ανατέθηκε στην (ελλιπή στη σύνθεση και σε πείρα)

μονάδα του, που την αποτελούσαν επίστρατοι, αποκλειστικά (πλην του επιτελείου των αξιωματικών), να αντιμετωπίσει μόνη της το βάρος της καλύψεως της κυρίας δυνάμεως, δηλαδή των άλλων εξ Μεραρχιών, και προς τούτοις να καταλάβει τα Στενά της Πέτρας, την Κατερίνη και όλη την Πιερία και μεγάλο μέρος της Ημαθίας, όπως και τις διαβάσεις-γέφυρες του Αλιάκμονα, του Λουδία και του Αξιού, τελείως απομονωμένη. Ευτυχώς, που, μετά εκκλήσεις της διοικήσεώς της, προσεκολλήθησαν και άλλες δυνάμεις, όπως το 8ο Τάγμα Ευζώνων και το δραστήριο Σώμα Προσκόπων, με επικεφαλής τον αεικίνητο Κωνσταντίνο Μαζαράκη, ο οποίος γνώριζε τον τόπο και τους ανθρώπους του, διότι είχε δράσει ως αρχηγός σώματος Μακεδονομάχων.

Η VII Μεραρχία, αφού, επί τέλους, έφυγε από τη Λάρισα και πορεύθηκε προς την Ελασσόνα, περνώντας από τον Τύρναβο και καταλήγοντας στη Φουσκίνα (Αγία Τριάδα) και στον Άγιο Δημήτριο, εδέησε κάποτε να προχωρήσει και να διαδεχθεί τον Κ. Μαζαράκη και τους Προσκόπους του στην κατοχή των Στενών της Πέτρας. Στη συνέχεια, διατάχθηκε να προχωρήσει για να καταλάβει την Κατερίνη. Αναπάντεχα έγινε σύγκρουση κοντά στο χωριό Κολοκούρι (τώρα Σβορώνο), όπου τους είχαν στήσει ενέδρα οι Τούρκοι, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ο διοικητής του 20ου Συντάγματος Δημήτριος Σβορώνος, όπως και ο υπολοχαγός Δημήτριος Νίκας, αλλά και ο ανήλικος Κρητικός Κονταξάκης, ο οποίος είχε κατορθώσει να καταταγεί εθελοντικά, με ξένο όνομα, ενήλικου.

Κατόπιν γίνεται αναφορά στην είσοδο του Ελ-

ληνικού στρατού, το πρωί της 16ης Οκτωβρίου 1912, στην Κατερίνη, την οποία είχαν εγκαταλείψει οι Τούρκοι την προηγούμενη ημέρα, “αμαχητί”.

Για να δοθεί το πλαίσιο των συνθηκών, που επικράτησαν χρησιμοποιούνται οι εξιστορήσεις των ύστερα στρατηγών Κ. Ν. Ζωρογιαννίδη, Ι. Σ. Αλεξάκη και Αλέξανδρου Μαζαράκη - Αινιάνος, όπως και του Αλέξανδρου Δ. Ζάννα, του Επίσκοπου Παρθένιου Βαρδάκα, του πολυσέλιδου ιστοριογραφήματος του Δράκου Παπαδημητρίου και του Κατερινιώτη Ιωάννη Γ. Συννεφάκη (καταγόμενου από το Λιβάδι - Βλαχολείβαδο).

Η ανακοίνωση κλείνει με την επισήμανση της συμβολής του ντόπιου στοιχείου και στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο, με ειδική μνεία της αξιολογής συμμετοχής 45 πρώην ληστών της περιοχής Ολύμπου - Βεροίας, μετά πρόσκληση του καπετάν Ματαπά (Μιχαήλ Αναγνωστάκου), όπως και με την αναλυτική αναφορά της άγνωστης συνεισφοράς του λοχία - Ευζώνου Θεόδωρου Γκούτα, που κατάγονταν (από παλιά οικογένεια κλεφταρματολών) από χωριό του Ολύμπου, και επέδειξε εξαιρετική γενναιότητα επανειλημμένα, έχοντας, όμως, άδοξο και αφύσικο τέλος, αφού δολοφονήθηκε από τραυματία Τούρκο, γύρω από το χωριό Λάζαινα, κοντά στο Μπιζάνι, την 7.1.1913, ενώ του προσέφερε νερό από το παγούρι του, πλην αλλ’ όμως πρόλαβε νωρίτερα και τιμώρησε τον ανήθικο Μουσουλμάνο, καρφώνοντάς τον με την ξιφολόγχη του...

Σημειώσεις

1. Βλ. την έκδοση του Υπουργείου Στρατιωτικών, *Ο Ελληνικός στρατός κατά τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912-1913*, τόμος Α', Παράρτημα, Αθήναι 1932, σελ. 171, α/α εγγράφου 420, το κείμενο του οποίου δημοσιεύεται και στη δεύτερη έκδοση του ίδιου βιβλίου, Αθήναι 1940.

2. Βλ. *όπ.π.*, α/α εγγράφου 415 και 416, της 1ης εκδόσεως, σελ. 169-170, ενώ στη 2η έκδοση γίνεται προσπάθεια υποβαθμίσεως ή και αποκρύψεως των στοιχείων τούτων, θέμα για το οποίο "χύθηκε" (και συνεχίζεται να "ρέει" και σήμερα, ακόμα) "πολύ μελάνι", η δε σχετική βιβλιογραφία είναι πλούσια. Συγκέντρωση των ανταλλαγέντων τηλεγραφημάτων βλ. στη νεώτερη έκδοση του Γ.Ε.Σ., *Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913*, Αθήνα 1987, σελίδες 33-43, 51, 56 και 62. Πρβλ. και την 3η έκδοση του ίδιου βιβλίου, τόμος Ιος, του κυρίως κειμένου της εξιστορήσεως, Αθήνα 1988/1989, σελ. 64, όπου (σελ. 67) και το απαντητικό τηλεγράφημα του Κωνσταντίνου προς τον Υπουργό των Εξωτερικών, με την παράκλησή του να μην κάμνει προσπάθεια επηρεασμού του στη διεύθυνση των επιχειρήσεων.

3. Για τον Κλεομένη Κλεομένη (ή Κλεομένους) υπάρχει η δυσμενής γνώμη πολλών στρατιωτικών συγγραφέων, οι οποίοι τον κατηγορούν βαρύτατα, σε αντίθεση με μερικούς δημοσιογράφους, που επαινούν τη γρήγορη επέλαση της VII Μεραρχίας του. Βλ. σχετικά στου Αλέξανδρου Μαζαράκη - Αινιάνος, *Απομνημονεύματα* (Αθήνα 1948), σελ. 114 και 117,

Θεόδωρου Πάγκαλου, *Τα απομνημονεύματά μου, 1897-1947. Η παραχώδης περίοδος της τελευταίας πενηκονταετίας*, τόμος Α', Αθήναι 1950, σελ. 204-20, Ι. Σ. Αλεξάκη, *Πολεμικά αναμνήσεις. Οι ελληνικοί απελευθερωτικοί πόλεμοι 1912-1913 και το ανεξάρτητον τάγμα Κρητών (τάγμα Κολοκοτρώνη)*, μέρος Α', τόμος Ιος, Αθήναι 1967, κυρίως σελ. 355-357, όπου αναφορά και της γνώμης άλλων. Οι τρεις τούτοι, τότε αξιωματικοί μικρού βαθμού και ύστερα στρατηγοί, κατακρίνουν την αβουλία και την τυπολατρεία του Κλεομένη Κλεομένη, έχοντας προσωπική αντίληψη, εφόσον υπηρέτησαν στις διαταγές του, οι ίδιοι και οι μονάδες τους. Ο Κωνσταντίνος Μαζαράκης -Αιινιάν, στο βιβλίο του *Απομνημονεύματα πολέμου 1912-1913. Δράσεις εθελοντών Μακεδονομαχών (Σώματα Προσκόπων)*, Αθήναι 1941, σελ. 9 κ.ε., εξιστορεί την προσπάθειά του ως Γεν. Αρχηγός των "Σωμάτων των Προσκόπων", να βοηθήσει τον τακτικό στρατό, και συγκεκριμένα την VII Μεραρχία, στην εκτέλεση του προορισμού της. Και ναι μεν δεν κατηγορεί ευθέως τον Κλεομένη, αλλά, τελικά (π.χ. στις σελίδες 14 και 15), δεν αποφεύγει να σημειώσει ότι η Μεραρχία "παρέμεινεν απρακτούσα" ή "ανέμενεν όπισθεν ακίνητος". Ο ίδιος, εξαπέστειλε πλήθος τηλεγραφημάτων προς τον διοικητή της Μεραρχίας και στο Γ. Στρατηγείο (τα οποία καταχωρίζονται στο "Παράρτημα" της προαναφερθείσας εκδόσεως του Στρατού), όπου καταγράφεται η αγωνία του για την απραξία του Κλεομένη Κλεομένη. Άλλωστε, το δεδομένο αυτό τον ανάγκασε να στείλει σε τούτον και τον Αλέξανδρο Δ. Ζάννα, προκειμένου να πείσει τον Μέραρχο να δραστηριοποιηθεί. Βλ. τη χαριτωμένη περιγραφή των σχετικών σκηνών στου Αλέξανδρου Δ. Ζάννα, "Ο Μακεδονικός Αγών Αναμνήσεις", στη συλλογική έκδοση, *Ο Μακεδονικός Αγώνας*, Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1984, σελίδες 146-149, πρβλ. και τις σελίδες 159-161. Και ο ύστερα στρατηγός Κωνσταντίνος Ν. Ζωρογιαννίδης κατέγραψε επανειλημμένα την απραξία του Μέραρχου, αποφεύγοντας, όμως, νά καταφερθεί άμεσα εναντίον του Διοικητή του, αλλά την αρνητική αναφορά του σχετίζει με την VII Μεραρχία (όπου υπηρετούσε), στο βιβλίο του, που εκδόθηκε μετά τον θάνατό του, με τίτλο *Ημερολόγιον πορειών*

και πολεμικών επιχειρήσεων, 1912-1913, Θεσσαλονίκη 1975, όπως, π.χ., στις σελίδες 29, 33 και 42-43, όπου και κρίνει δυσμενώς τον ίδιο, τον Κλεομένη, πλέον. Και όμως, ο ύστερα υποστράτηγος Περικλής Π. Καλλιδόπουλος επαινεί αυτόν, τον Μέραρχο, αφού γράφει, τον Φεβρουάριο του 1913: “7 χιλιάδες ανδρών υπό τον εμπειρότερον των αξιωματικών του πυροβολικού συνταγματάρχην κον Κλ. Κλεομένους απετέλεσεν την μεμονωμένως (sic) δράσασαν εβδομήν Μεραρχίαν”. Βλ. στη συλλογική έκδοση, *Ημερολόγια και γράμματα από το μέτωπο. Βαλκανικοί πόλεμοι 1912-1913*. Εισαγωγή - επιμέλεια Λύντιας Τρίχα, Ε.Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 1993, σελίδες 335-343 και συγκεκριμένα στη σελίδα 339. Στα όσα γράφει η επιμελήτρια για τον Π. Π. Καλλιδόπουλο (στη σελίδα 335, ό.π.π.), προσθέτω ότι υπάρχει για τούτον και ειδική βιογραφία του. Βλ. Λιάνας Αλεξανδρή, *Στρατηγός Περικλής Καλλιδόπουλος. Μία οικογένεια. Μία Ιστορία*, Θεσσαλονίκη 1990. Με την ευκαιρία της εκδόσεως του βιβλίου τούτου και προς τιμή της συγγραφέα οι οικογένειες των γιών του Παναγιώτη και Αλεξάνδρου (Αλέκου) παράθεσαν γεύμα-δεξίωση στο σπίτι της εγγονής του στρατηγού Μαρίας Π. Καλλιδοπούλου, στη συνοικία “Πανόραμα” της Θεσσαλονίκης, την 29.6.1990. Σε συζήτησή μας υπέδειξα στη βιογράφο να επανασυνθέσει το βιβλίο της, διευρύνοντας τις πηγές της, κυρίως ως προς την οικογένεια του Αθανασίου Χαϊδευτού (δεδομένου ότι η γυναίκα του ύστερα στρατηγού Αικατερίνη ήταν κόρη του Αθανασίου, γόνου σπουδαίας οικογένειας ηρώων του 1821 της Χαλκιδικής, ενώ ο πατέρας του στρατηγού, καπετάν Παναγής, γεννήθηκε στην Κεφαλλονιά), όπως και για τη συμμετοχή του στην “Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης”, του Ελευθερίου Βενιζέλου, 1916-1917, στην προσπάθεια της οποίας συμμετείχε και ο Π. Π. Καλλιδόπουλος. Κατόπιν, της απεύθυνα και δισέλιδη επιστολή, δίδοντας σχετικές, βιβλιογραφικές ενδείξεις, παραπέμποντας, ιδίως, σε συναφείς μελέτες μου (19.7.1990). Αντίγραφο της επιστολής κοινοποίησα στον Αλέξανδρο (Αλέκο) Π. Καλλιδόπουλο, γιό του, παλιό φίλο και διπλά συνάδελφο (στη δικηγορία και στη Βουλή - πολιτική), ο οποίος πέθανε τελευταία (δεύτερο

μισό του 1993). Στη μονογραφία αυτή η εξιστόρηση της συμμετοχής του Π. Καλλιδόπουλου στον Α' Βαλκανικό πόλεμο γίνεται πολύ συνοπτικά, στις σελίδες 22-23 (πρβλ. δε και τις σελίδες 118, 119 και 121-122, φωτοτυπίες). Αγνοεί η συγγραφέας τα γράμματά του, όπως και το επιστολιμαίο δημοσίευμά του στην εφημερίδα *Νέα Ημέρα*, που κυκλοφορούσε στην Αθήνα πια (από τον Ιούλιο του 1912, ενώ εκδιδόταν νωρίτερα -ως γνωστό- στην Τεργέστη), στα φύλλα της 16 και 17 Μαρτίου 1913, στη στήλη "Πολεμικές σελίδες", το οποίο αναφέρεται στη δράση της VII Μεραρχίας. Καθόσο αφορά στη δράση της VII Μεραρχίας, υπάρχουν περιγραφές επαινετικές (πλην του Π. Π. Καλλιδοπούλου) κυρίως σε εκδόσεις της εποχής. Βλ. Δράκου Παπαδημητρίου, *Ο Βαλκανικός πόλεμος*, Αθήναι 1914, σελίδες 727, 728 και 730, τούτον δε ακολουθεί (ή και αντιγράφει, ως συνήθως) ο Σπύρος Μελάς, στο βιβλίο του *Οι Βαλκανικοί πόλεμοι...*, (Αθήνα 1958), κεφάλαιο ΚΖ', σελίδες 229-230, πρβλ. δε και τις σελίδες 227 και 268. Εξάλλου, η "μοναχική" κίνηση της VII Μεραρχίας, δεν απασχόλησε περισσότερους δημοσιογράφους, διότι προτίμησαν τούτοι να παρακολουθήσουν τις επιχειρήσεις της κύριας δυνάμεως, που είχε μάλιστα επικεφαλής τον Αρχιστράτηγο-Διάδοχο Κωνσταντίνο, το Γενικό Επιτελείο κ.λπ. Γι' αυτό και τα σχετικά στοιχεία είναι λιγότερα καθόσον αφορά στην VII Μεραρχία, όσο κινούνταν (μόνη της) στην Πιερία. Έτσι, δεν αναφέρεται καν στην έκδοση της Ελληνικής Επιτροπής Στρατιωτικής Ιστορίας *Ο πρώτος Βαλκανικός πόλεμος μέσα από τις σελίδες του περιοδικού L' Illustration*, Αθήνα 1992, με εισαγωγή, μετάφραση και επιμέλεια του Αντιναύαρχου Π. Ν. ε.α. Α. Δημητρακόπουλου.

4. Βλ. στου Αλέξανδρου Μαζαράκη - Αινιάνος *ό.π.π.*, σελ. 116-121, Θεόδωρου Πάγκαλου, *ό.π.π.*, σελ. 167 και 175 και Ιάσονος Α. Δημητριάδου, *Ο ελιγμός του Σαρανταπόρου και η στροφή προς Θεσσαλονίκη*, Αθήναι 1948, σελίδες 95-319, όπου αναλυτική και εξαντλητική αναφορά και κριτική των απόψεων για την ακολουθηθείσα γενικότερη πορεία του στρατού και το σχέδιο των επιχειρήσεων του Κωνσταντίνου με επίκληση -

παράλληλισμό παραδειγμάτων και από τη διεθνή, στρατιωτική βιβλιογραφία. Ως προς την (κατά τη γνώμη του) ορθή και ενδεδειγμένη διάρθρωση και κατανομή των δυνάμεων σε τμήματα, βλ. στον ίδιο, στις σελίδες 144 κ.ε. Πρβλ. και Γ. Θ. Φεοσοπούλου, *Η Ελλάς εις τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912-1913*, τόμος 1ος, Αθήναι 1925, σελ. 135.

5. Για το θέμα αυτό υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, συνεχίζεται δε η έκδοση νέων μονογραφιών ή η διαπραγμάτευση του σχετικού προβλήματος στα πλαίσια ευρύτερων εργασιών. Μια ενδιαφέρουσα και σχετικά ήρεμη έκθεση των σχετικών απόψεων βλ. στου Ι. Σ. Αλεξάκη, *ό.π.π.*, σελ. 282-296 και στην *Επίτομη Ιστορία... ό.π.π.*, σελίδες 34-67. Πρβλ. και Γιώργου Χ. Χιονίδη, *Η απελευθέρωση της τουρκοκρατούμενης Βέροιας και η διένεξη Ε. Βενιζέλου - Κωνσταντίνου*, (Ομιλία), Θεσσαλονίκη 1983. Την άποψη, η οποία τάσσεται υπέρ της ορθότητας της γνώμης του Κωνσταντίνου και του επιτελείου τούτου, πρόβαλε με θέρμη τελευταία ο Κωνσταντίνος Γ. Σερεπίσος, δικηγόρος και τ. βουλευτής - νομάρχης, στο μελέτημά του (το οποίο είναι η ανάπτυξη του θέματος σχετικής διαλέξεώς του), με τίτλο *Αγώνες δια την κατάληψιν της Θεσσαλονίκης, 1912-1913*, Αθήναι 1991 (ανάτυπο από τον ΛΓ' τόμο, 1991, του περιοδικού *Παρνασσός*), όπου παρατίθεται και κρίνεται και σχετική βιβλιογραφία, ενώ καταβάλλεται απεγνωσμένα προσπάθεια δικαιώσεως της τακτικής - πρακτικής της επιλογής του Κωνσταντίνου. Βλ. και στην έκδοση, *Η δίκη του πρώην Επιτελείου. Κατάθεσις Ι. Καλογερά, Συνταγματάρχου. Εκ των στενογραφημένων Πρακτικών*, Έκδοση "Αστέρος", (Αθήνα), ά.έ.ε. και ιδιαίτερα τις σελίδες 3-7 και 109-115.

6. Βλ. Κωνσταντίνου Ιω. Μαζαράκη - Αινιάνος, *ό.π.π.*, σελ. 7 κ.ε.. Για τα "Σώματα των Προσκόπων" βλ. και το ειδικό μελέτημα του (γιού του) Ιωάννη Μαζαράκη - Αινιάνος στο *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* (Δ.Ι.Ε.Ε.Ε.), 32(1989), 183-227 (όπου αναλυτική περιγραφή της δράσεώς τους χωρίς, όμως, βιβλιογραφικές παραπομπές),

με τίτλο “Τα εθελοντικά Σώματα Προσκόπων κατά τους Βαλκανικούς πολέμους 1912-1913. Μακεδονομάχοι, Κρήτες και Ηπειρώτες εθελοντές”. Ευχαριστώ και από εδώ τον γνωστό τούτον συγγραφέα για τις πολλές εξυπηρητήσεις του στην προεργασία μου για τη συγγραφή του κειμένου της Ανακοινώσεώς μου τούτης.

7. Βλ. Κλώφορντ Πράις, *Πολιτική και Στρατιωτική Ιστορία των εν Μακεδονία Βαλκανικών πολέμων. Οι Βαλκανικοί αγώνες*, Αθήναι 1915. Ανατύπωση 1992. Ο Πράις ήταν ανταποκριτής των *Τάιμς*. Ο Γάλλος δημοσιογράφος Jean Leune, δεν γράφει τίποτε, για την Κατερίνη, στο βιβλίο του *Une Revanche. Une Etape. Campagne de l' armee Hellenique en Macedoine, 1912*, με 104 φωτογραφίες και 6 χάρτες, που στα Ελληνικά σημαίνει: *Μία αντεκδίκηση, Ένας σταθμός, η εκστρατεία του Ελληνικού στρατού εν Μακεδονία το 1912*, Παρίσιοι 1914 (το οποίο δημοσιεύθηκε και στα ελληνικά, σε μετάφραση της Χαρίκλειας Γ. Δημακοπούλου, στην εφημερίδα *Εστία*, σε συνέχειες, από το φύλλο της 19.2.1993 και ύστερα, με τον τίτλο *Οι νικηφόροι Βαλκανικοί πόλεμοι, Προφορική μαρτυρία*). Για την Κατερίνη - Κίτρος βλ. τις σελίδες 198 και 232-233, του γαλλικού κειμένου.

8. Βλ. το αριθ. 413 έγγραφο - τηλεγράφημα τούτο, στο “Παράρτημα” της προμνημονευθείσας επίσημης εκδόσεως, σελ. 169.

9. Βλ. το αριθ. 467 έγγραφο - τηλεγράφημά του, *ό.π.π.*, σελ. 185.

10. Βλ. στον Αλέξανδρο Δ. Ζάννα, *ό.π.π.*, σελ. 146 κ.ε.

11. Βλ. για τούτον τις διάφορες Ιστορίες του Μακεδονικού Αγώνα, όπου γίνεται αναφορά στη μεγάλη και έντονη δράση του κατά τη διάρκεια τούτου. Πολύ κατατοπιστική περιγραφή του χαρακτήρα και των κατορθωμάτων του κάμνει και ο Αλέξανδρος Δ. Ζάννας, *ό.π.π.*, κυρίως δε στις σελ. 85-88 και 139-141. Ο Δράκος Παπαδημητρίου, *ό.π.π.*, σελ. 730,

γράφει "... και ο εκ τινος χωρίου του Ολύμπου καταγόμενος αξιωματικός Μ. Αναγνωστάκος, πολεμήσας άλλοτε εν Μακεδονία κατά τόν Μακεδονικόν αγώνα υπό το ψευδώνυμον καπετάν Ματαπάς". Πρόκειται, προφανώς, για λάθος του, διότι ο σπουδαίος αυτός αγωνιστής ήταν από τη Μάνη, όπως προδιατίθεται, άλλωστε, να υποπτευθεί κανείς και από την κατάληξη του επιθέτου του. Βλ. σχετικά στο συλλογικό έργο *Ο Μακεδονικός Αγώνας. Συμπόσιο*. Έκδοση του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου Αίμου (Ι.Μ.Χ.Α.) και του Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα, Θεσσαλονίκη 1987, στο οποίο δημοσιεύεται και η μελέτη του Δικαίου Β. Βαγιακάκου, *Η απήχησης του Μακεδονικού Αγώνος εις την Μάνην*, στις σελίδες 209-230. Βλ., συγκεκριμένα, στη σελ. 213, όπου (στη σημείωση 28) και τρεις παραπομπές σ' άλλους συγγραφείς.

12. Βλ. *ό.π.π.*, σελ. 312.

13. Βλ. το αριθ. 478 έγγραφο, στο "Παράρτημα", *ό.π.π.*, σελ. 188-189.

14. Βλ. το άρθρο του Νικολάου Παπαρρόδου, "Ο περί την Κατερίνην Απελευθερωτικός αγών", στην έκδοση της Ι. Μ. Κίτρους *Λεύκωμα επί τη πεντηκονταετηρίδι από της απελευθερώσεως της Κατερίνης, 16 Οκτωβρίου 1912-1962* (ά.έ.ε. και χ.ε., μάλλον δε πρέπει να συμπληρωθεί: Αθήναι 1962), σελ. 18-20 και συγκεκριμένα στις σελ. 18-19, όπου δίδει στοιχεία - πίνακες του τουρκικού Γενικού Επιτελείου, πρβλ. δε Ι. Σ. Αλεξάκη, *ό.π.π.*, σελ. 317-318 και Νικολάου Οικονόμου στη συλλογική έκδοση, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τόμος 14, Αθήνα 1977, σελίδες 289-331 και συγκεκριμένα τις σελίδες 290-294.

15. Βλ. *ό.π.π.*, σελ. 27-28 και Θ. Πάγκαλου, *ό.π.π.*, σελ. 162, 176, 239. Η διατροφή, κατ' ανάγκην, με νωπά, φρέσκα καλαμπόκια ήταν γενικότερο φαινόμενο και για τους οπλίτες των άλλων ελληνικών Μεραρχιών. Πρβλ. Γ. Χ. Χιονίδη, *ό.π.π.*,

σελ. 23-24, του ίδιου, *Η απελευθέρωση της Βέροιας και της Νάουσας, σύμφωνα με αφηγήσεις αυτοπτών μαρτύρων*, Βέροια 1986, σελ. 9-20 και Δημήτρη Θ. Μπέλλου, *Η απελευθέρωση της Αλεξάνδρειας το 1912*, Βέροια 1993, σελ. 12.

16. Βλ. *ό.π.π.*, σελ. 148-149, όπου το 20ό Σύνταγμα, εσφαλμένα, αναφέρεται ως 23ο.

17. Βλ. Αποστόλου Γ. Τσακούμη, *Η απελευθέρωση της Πιερίας. Αφιέρωμα στα 80 χρόνια*. Έκδοση του Δήμου Λιτοχώρου, Κατερίνη 1992, σελίδες 63-67. (Βιβλιοπαρουσίαση αυτής της εκδόσεως δημοσίευσα στην εφημερίδα *Πιερικός λόγος*, φύλλο της 20.11.1992). Για τις εφημερίδες της εποχής βλ. μελέτημα του Μάνου Χαριτάτου, με τίτλο “Ο Τύπος κατά τους Βαλκανικούς πολέμους”, στο συλλογικό έργο *Η Ελλάδα των Βαλκανικών πολέμων, 1910-1914*, Ε.Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 1993, σελίδες 405-410, όπου (σελ. 405) και αναφορά των εφημερίδων, οι οποίες εκδίδονταν τότε.

18. Για τη μάχη στο Κολοκούρι (αναφερόμενης και ως της Κατερίνης) βλ. ακόμα Ι. Σ. Αλεξάκη, *ό.π.π.*, σελ. 317-318, *Ο Ελληνικός Στρατός...*, τόμος 1ος, έκδ. 1η, Αθήνα 1932, σελίδες 120-121, έκδοση 2η, Αθήναι 1940, σελ. 110-111 και έκδοση 3η, Αθήνα 1988/1989, σελίδες 71-72, πρβλ. δε και τα έγγραφα 503 και 504, σελίδες 194-195 του “Παραρτήματος”, Δράκου Παπαδημητρίου, *ό.π.π.*, σελ. 729 (όπου φωτογραφία του Δημ. Σβορώνου), 730-732, Κ. Ι. Μαζαράκη - Αινιάνος, *ό.π.π.*, σελ. 11, Νικολάου Ε. Βλάχου, *Ιστορία των κρατών της Χερσονήσου του Αίμου, 1908-1914*, τόμ. 1ος, Αθήναι 1954, σελ. 478-479, Σπύρου Μελά, *ό.π.π.*, σελ. 229-230, “Ατλαντίδος” (με συνεργασία του Γ. Τσοκοπούλου), *Ιστορία του Ελληνοτουρκικού πολέμου*, τόμος Α', Νέα Υόρκη 1914, σελ. 207, Ιωάννη Μαζαράκη-Αινιάνος, *ό.π.π.*, σελ. 186-187. Από τους τοπικούς ιστορικούς της Πιερίας βλ., κυρίως, Αλέκου Αγγελίδη, *Αναδρομή στην Ιστορία της Μακεδονίας*, τόμοι Α-Β (με συνεχόμενη σελιδορίθμηση), Κατερίνη 1989-1992 και συγκεκριμένα τις σελίδες

294-296 (τόμος Β'), Κλεοπάτρας Πολύζου - Μαμέλη, *Ιστορία του Κολινδρού*, Θεσσαλονίκη 1972, σελίδες 64-65. Ο Αλέξανδρος Δ. Ζάννας γράφει (ό.π.ν., σελ. 148): "*Η μάχη της Κατερίνης, ενώ στην πραγματικότητα δεν επρόκειτο περί μάχης αλλά περί μικράς συρράξεως της φρουράς, διεξήχθη κατά τον πλέον ανόητο τρόπο*", όπως δέχεται, σχεδόν, και ο Ιωάννης Γ. Συννεφάκης, στο βιβλίο του *Λιβιάδι, η πατρίδα του Γεωργάκη Ολυμπίου*, Κατερίνη 1973, σελίδες 103-104. Τέλος, ο Ν. Θ. Κλαδάς, υποστράτηγος, στο λήμμα Κατερίνης (Στρατιωτική Ιστορία) της *Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαιδείας (Μ.Ε.Ε.)*, του "Πυρσού", τόμος 14(1930), σελ. 102, αναφέρει σχετικά: "*Υπό το όνομα αγών της Κατερίνης...*" και δίδει τα σχετικά στοιχεία τούτου, όπως και σκαρίφημα, με λεζάντα, πάλι: "*Αγών Κατερίνης την 15ην Οκτωβρίου 1912*", (οι υπογραμμίσεις έγιναν από μένα).

19. Βλ. **Ο Ελληνικός Στρατός...**, 1η έκδοση, 1932, σελ. 121 (πρβλ. και το έγγραφο 559 του "Παραρτήματος") και έκδοση 2η, 1940, σελ. 111 (πρβλ. δε και το έγγραφο 482 του "Παραρτήματος"), όπως γράφεται και στην 3η έκδοση, 1988/1989, σελ. 72. Ο Δράκος Παπαδημητρίου, *ό.π.ν.*, σελ. 732, γράφει για 140 τραυματίες και 18 νεκρούς Έλληνες, αναφερόμενος, όμως, και σ' εκείνους, οι οποίοι καταδίωξαν τους Τούρκους στο Κίτρος και στην ευρύτερη περιοχή της Κατερίνης - Πιερίας. Αναλυτικά εκθέτει τα σχετικά δεδομένα ο Απόστολος Γ. Τσακούμης, *ό.π.ν.*, σελίδες 72-73, όπου διασώζει τα ονοματεπώνυμα και άλλα στοιχεία τους, πρβλ. δε και όσα γράφει ο ίδιος στην 69 σελίδα του βιβλίου του. Ο Ι. Σ. Αλεξάκης, *ό.π.ν.*, σελ. 318, γράφει ότι οι τραυματίες ήσαν "κατ' άλλους 30".

20. Την κοινολόγηση και τη διάσωση του γεγονότος τούτου οφείλομε κυρίως στον δημοσιογράφο Ηλία Ι. Οικονομόπουλο, ο οποίος δημοσίευσε εκμυστηρευτική συνέντευξη του διοικητή του μικρού ήρωα, υπολοχαγού Ιωάννη Καζαντζή, σ' εφημερίδες της Αθήνας, είχε δε (ο Οικονομόπουλος) την προσπέλαση σε τούτον και στα διαδραματισθέντα διότι

υπηρέτησε και αυτός στο 21ο Σύνταγμα της VII Μεραρχίας (βλ. σχετικά του Απ. Τσακούμη, *ό.π.π.*, σελ. 74) και, μάλιστα, δημοσίευσε και πολυσέλιδη *Ιστορία του Βαλκανοτουρκικού πολέμου*, τόμοι Α' - Β', Αθήναι 1912, όπου περιέλαβε και τη σχετική εξιστόρηση και συγκεκριμένα στις σελίδες 694-695, πρβλ. δε και Ι. Σ. Αλεξάκη, *ό.π.π.*, σελ. 318-319 και Απόστ. Γ. Τσακούμη, *ό.π.π.*, σελ. 74-75. Ότι σκοτώθηκαν και στρατιώτες στη μάχη αυτή (πλην των αξιωματικών) επιβεβαιώνεται και από τον τότε επίσκοπο Κίτρους Παρθένιο Βαρδάκα, ο οποίος, στο περιεκτικό βιβλίο του "*Περιγραφή κυρίως εννέα ετών Τουρκοκρατίας της περιφέρειας Επισκοπής Κίτρους από τον 1903-1912*", Αθήναι 1918, σελ. 245, γράφει τα εξής: "...και εκήδενυσεν εν Κατερίνη μεταξύ των ενδόξως **πесόντων** αειμνήστων ελλήνων ηρώων **στρατιωτών** και άλλων αξιωματικών...". (Οι υπογραμμίσεις των δύο λέξεων έγινε, επίτηδες, από εμένα). Άλλωστε, τέτοιοι, αξιόλογοι αγωνιστές, που δεν είναι επίσημα γνωστοί, τουλάχιστο όσο τους αξίζουν, αν και προσέφεραν πολλά και σημαντικά, υπάρχουν πάντοτε, όπως επιτυχημένα σημείωσε τελευταία και ο Π. Ι. Μαυρίκος στην εισαγωγή του βιβλίου του, *Ο τελευταίος πολεμιστής Κώστας Μπουκουβάλας*, Αρχείο Μακεδονικού Αγώνα, Αθήνα 1993, σελ. 11.

21. Βλ. το έγγραφο - τηλεγράφημα, α/α 501 του Δαγκλή στο "Παράρτημα", της 1ης εκδόσεως *Ο Ελληνικός Στρατός*, σελ. 194 ή το ίδιο, με αριθμό 507, της 2ας εκδόσεως.

22. Βλ. *ό.π.π.*, έγγραφο 503 (σελ. 194-195) της 1ης εκδόσεως ή το 509 της 2ης εκδόσεως.

23. Βλ. *ό.π.π.*, σελ. 28-29. Ο Αντιστράτηγος και ακαδημαϊκός Αλέξ. Μαζαράκης - Αινιάν γράφει (βλ. στη μονογραφία του "*Σκέψεις τινές περί Διοικήσεως*", Αθήναι 1929, σελίδα 104), ότι η απραξία της VII Μεραρχίας (που αναφέρει ο Ζωρογιαννίδης, όπως και ο Ι. Σ. Αλεξάκης κ.α.) οφειλόταν στο γεγονός ότι οι διαταγές, που δόθηκαν στις απομονωμένες Μεραρχίες (V και VII) "... *υπήρξαν πάντοτε ζηραί, ασαφείς, μη κα-*

θιστώσαι γνωστάς τας προθέσεις της Ανωτάτης Διοικήσεως, μη προετοιμάζουσα συνεπώς τους Διοικητάς των Μερarchιών εις την λήψιν αποφάσεως δι' εκάστην ενδεχομένην περίστασιν, καταπνίγουσαι ούτω την πρωτοβουλίαν”.

24. Βλ. *ό.π.π.*, σελ. 331.

25. Βλ. *ό.π.π.*, σελ. 118.

26. Βλ. *ό.π.π.*, σελ. 149.

27. Βλ. *ό.π.π.*, σελ. 23, όπου γράφει “... μέχρι της ενδόξου εισβολής κατά το 1912 του νικηφόρου και θεοφρουρήτου Ελληνικού Στρατού εις Μακεδονίαν” και (σελ. 24) “... επιπροστιθέμενα ως τελευταίον της φιλοπατρίας και εθνικής φιλοτιμίας των Κατερινιωτών μου δείγμα, ότι, οπότε κατά την 16ην Οκτωβρίου 1912, ημέραν Τρίτην πρωί, η εβδομή Μερarchία υπό τον Κλεομένην Κλεομένους εξ Ελασσώνος διά των Στενών της Πέτρας εισέβαλεν εις Κατερίνην και αυθημερόν ανεχώρησε διά Τούζλας Ελευθεροχωρίον, Λιμνανόβου, Γεφύρας, Νησελίου εις Γιδά και Θεσσαλονίκην καταδιώκουσα τον υποχωρήσαντα τουρκικόν στρατόν εν Κατερίνης, αφού συνήψε πρότερον νικηφόρον μάχην παρά το ημίωρον απέχον ταύτης χωρίον Κολοκούριον...” και στη συνέχεια γράφει τα αναδημοσιευόμενα πιο πάνω, στο κυρίως κείμενο της Ανακοινώσεώς μου. Βέβαια, δεν είναι αληθές ότι η Μερarchία καταδίωξε αμέσως τους Τούρκους, τη δε στάση τούτη κατέκριναν, ως απαράδεκτη, πολλοί αυτόπτες μάρτυρες και μελετητές των γεγονότων, όπως π.χ., ο Κωνσταντίνος Ν. Ζωρογιαννίδης, *ό.π.π.*, σελ. 29, ο Ι. Σ. Αλεξάκης, *ό.π.π.*, σελ. 319 και ο Αλέξανδρος Δ. Ζάννας, *ό.π.π.*, σελ. 149.

28. Βλ. σχετικά στου Απόστ. Τσακούμη, *ό.π.π.*, σελ. 73-74.

29. Βλ. τη σελίδα 55 του βιβλίου του.

30. Βλ. τη σελίδα 174 του βιβλίου του.

31. Βλ. *ό.π.π.*, σελ. 140-142.

32. Βλ. *ό.π.π.*, σελ. 197 και 198 (υποσημείωση), όπως και 250-251 και την υποσημείωση 2 (σελίδες 251-252). Δεν κατόρθωσα να εντοπίσω, μετά πρόχειρη έρευνα, άλλες πληροφορίες για την αξιοσημείωτη αυτή οικογένεια τούτων των πολεμιστών (κλεφταρματολών), από την περιοχή του Ολύμπου.

33. Βλ. πρώτα το μελέτημα τούτης και για τον Ιπποκράτη Παπαβασιλείου στον προαναφερθέντα τόμο *Ημερολόγια και Γράμματα από το Μέτωπο, Βαλκανικοί πόλεμοι, 1912-1913*, Αθήνα 1993, έκδοση της Ε.Ε.Λ.Ι.Α., σελ. 269-334, στη συνέχεια δε τη μελέτη της “Οι Βαλκανικοί πόλεμοι μέσα από προσωπικά Ημερολόγια και ιδιωτικές αλληλογραφίες” στον συλλογικό τόμο (που προαναφέρθηκε) *Η Ελλάδα των Βαλκανικών πολέμων, 1910-1914*, έκδοση της Ε.Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 1993, σελ. 131-142 και συγκεκριμένα στη σελίδα 142, όπου και καταχωρείται το αναφερόμενο, σχετικό κείμενο.

Πίνακας φωτογραφιών και χαρτών

1. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος	10
2. Ο διάδοχος Κων/νος	14
3. Το σώμα προσκόπων του Μ. Αναγνωστάκου	16
4. Η κύρια φάλαγγα της 7ης Μεραρχίας	18
5. Χάρτης της πορείας της στρατιάς Μακεδονίας - Θεσσαλίας και των κυριοτέρων σημείων αντίστασης των Τούρκων, όπου έγιναν και οι σπουδαιότερες μάχες	26
6. Ο Κ. Μαζαράκης	29
7. Ο Μ. Αναγνωστάκος	32
8. Ο συνταγματάρχης Κλεομένης Κλεομένης	33
9. Ο Αντισυνταγματάρχης Δημήτριος Σβορώνος	38
10. Ο Υπολοχαγός Δημήτριος Νίκας	40
11. Χάρτης της μάχης της Κατερίνης	45
12. Ο Τούρκος δήμαρχος Μουχαρέμ Ρουστέμ	49
13. Ο Αλέξανδρος Ζάννας	50
14. Ο επίσκοπος Κίτρους Παρθένιος Βαρδάκας	52

Οι φωτογραφίες με αριθμό 1, 2, 5 και 6 προέρχονται από την *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΔ', της Εκδοτικής Αθηνών, 1977.

Οι φωτογραφίες με αριθμό 3, 4, 7, 13, 14, η δημοσίευση από την Εφημερίδα *ΕΜΠΡΟΣ* (σελ. 46) και η εικόνα του εξωφύλλου προέρχονται από το βιβλίο του Απόστολου

Τσακούμη, *Η Απελευθέρωση της Πιερίας. Αφιέρωμα στα 80 χρόνια*, έκδ. Δήμου Λιτοχώρου 1992.

Οι φωτογραφίες με αριθμό 8, 9, 10, 11 και 12 προέρχονται από το *Λεύκωμα επί τη πεντηκονταετηρίδι από της απελευθέρωσης της Κατερίνης*, της Ιεράς Μητροπόλεως Κίτρους, 1962.

ΔΡΑΚΟΝ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Περιεχόμενα

Πρόλογος	5
Η απελευθέρωση της Κατερίνης από τον Τουρκικό ζυγό	7
Οι μαρτυρίες μερικών αυτοπτών μαρτύρων	47
Επιλεγόμενα	57
Περίληψη	61
Σημειώσεις	65
Πίνακας φωτογραφιών και χαρτών	77
Περιεχόμενα	79

Στή σειρά ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
τῶν Ἐκδόσεων ΤΕΡΤΙΟΣ κυκλοφοροῦν:

ΒΑΛΑΒΑΝΗ ΙΩΑΚΕΙΜ:

1. «**Μικρασιατικά**». Ἱστορίες -παραδόσεις -θρύλοι τοῦ μαρτυρικοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καταγραμμένα μέ πολλή γλαφυρότητα. σ, 256.

ΚΙΣΣΙΩΤΗ ΣΤΕΦΑΝΟΥ, Θεολόγου:

2. «**Ὁρθόδοξα Ἑλληνικά Χριστούγεννα**». Μιά συλλογή μέ θεολογικά καί λαογραφικά κείμενα τοῦ Δωδεκαημέρου, ἐπίκαιρα διηγήματα, χριστουγεννιάτικες ὁμιλίες, κάλαντα ἀπ' ὅλη τήν Ἑλλάδα καί Ἐκκλησιαστικούς Ὕμνους, γιά σχολική χρήση καί προσωπική μελέτη, σ. 264.

ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ:

3. «**Ἔρχου Κύριε**». Στοχασμοί - Ποιήματα, σ. 51.

ΠΡΙΝΤΖΙΠΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ:

4. «**Ἡ Ἀγχόνη**». Οἱ τελευταῖες ἡμέρες καί τό μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε', Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, σ. 200.

5. «**Τό Συναξάρι τῶν κρυφῶν ὀνείρων**». Πέντε ἱστορίες ἀπό τή ζωή τῶν κρυπτοχριστιανῶν. Α' ἀνατύπωση, σ. 202

ΣΚΡΕΤΤΑ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ, Ἀρχιμ. (ποιητική ἀπόδοση):

6. «**Ἀποκάλυψις**». Τό κείμενο τοῦ τελευταίου βιβλίου τῆς Καινῆς Διαθήκης καί, γιά πρώτη φορά στή νεοελληνική γραμματεία, ποιητική ἀπόδοση στά νεοελληνικά σέ ἱαμβικό δεκαπεντασύλλαβο, σ. 168.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

938
X

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ISBN 960-8449-23-5